

e!

Afermativ. Piemontèis

sì
oui
ja
yes
sí
Да
是
نعم

Oteugn temp
d'aluvion

Art: *Da Raffaello
a Goya*

Con l'andi
ëd Turin 2006

Quatr pàgine
ëd dossier:
mostré ël piemontèis
a le masnà

Poste italiane - Spedizione in AP 70% - D.C.B. Torino - n. 5 / anno 2004

#5

Bimestral d'informassion e cultura dl'Associaassion Piemontpress
gené-fervé 2005 www.e-opinion.info info@e-opinion.info

3,5 €

GRAVA OCCHIALI

Tò euj a son franch pressios:
fa fiusa ëd n'òtich
d'esperienza

ON PARLE
FRANÇAIS

ENGLISH
SPOKEN

AS PARLA
PIEMONTEÏS

SE HABLA
ESPAÑOL

MAN SPRICHT
DEUTSCH

V. MADAMA CRISTINA, 9
TORINO • tel. 011.6692045

“é!,, A DIPEND ÈDCÒ
DA TÒ AGIUT!

IJ PRESSI DJ'ABONAMENT
(1 ann, 6 nùmer):

	<i>Piemont e Italia</i>	<i>Strangé</i>
Ordinari:	18 Euro	35 Euro
Sostnidor:	36 Euro	70 Euro
con un cadò a piàsì:		
A) <i>Grammatica della lingua piemontese</i> ëd Michela Grosso		
B) Videocassietta <i>Dai frej piemontèis d'Argentin-a</i>		
C) <i>Coretor Ortogràfich Piemontèis</i> , Cd për mijoré l'ëscritura (për Windows)		
Benemerit:	72 Euro	90 Euro
con tuti e tre ij cadò elencà sì dzora		

COMA ABONESSE

Piemont e Italia

An pòsta: versament an sël cont corent postal n. 53050969 antestà a Associazione Piemontpress, via Guastalla 17, 10124 Turin

An banca: bonìfich an sël cont BancoPosta antestà a Associazione Piemontpress
Basic Bank Account Number (BBAN):
E 07601 01000 000053050969

Strangé

Da l'Union Europenga as peul paghesse an fasend un bonìfich bancari an sël cont antestà a Associazione Piemontpress

International Bank Account Number (IBAN):
IT 70 E 07601 01000 000053050969
Bank Identifier Code (BIC): BPPIITRRXXX

Fòra da l'Union Europenga: contatene për ij detaj

Për l'abonament sostnidor, indicbé la sernia (a-b-c) an sël boletin o ant la causal

ANT ÈS NÙMER SÌ

- p.3
Slonghé le man, please *ëd Mauro Tosco*
- p.4
Oteugn temp d'aluvion *ëd Sergi Garuss*
- p.5
Dominique Lapierre da scritor a filàntrop
d'Elena Fornero
- p.6
Nì piemontèis nì italian, metiss colturaj
ëd Sergi Garuss
- p.7
Ij paladin dël Piemont *ëd Silvano Straneo*
- p.8
La Cin-a a batiss soe posission an Asia sentral
ëd Fabrisi Vielmin
- p.9
Curte ma dròle *d'Elena Fornero*
- p.10
L'Ucrain-a e ël pressi dël petròl
d'Alberto Serra
- p.11
Na pàgina pien-a ëd bestie *ëd Gianfranch Gribàud*
- p.12
Dossier: educassion bilenga, un gieugh da masnà
*ëd Gian Rens Clivio, Silvio Sandrone, Dario Pasé,
Gianni Davico, Gianni Garnero, Giuseppe Gorio*
- p.16
Colin-e astesan-e d'antan *ëd Gianni Davico*
- p.17
Da Raffaello a Goya *ëd Genio Gabanin*
- p.18
Cicolata e cicolaté *ëd Tòjo Pegon*
- p.19
Roberto Balocco: so prim 40 agn *ëd Paolin Siròt*
- p.20
Verture: la mùsica as fà gent *ëd Gianni Davico*
- p.21
Barba John: abominàbil
- p.22
Ij letor a scrivo
- p.22
Scoté (e amprende) ël piemontèis a la radio
ëd Sergi Garuss
- p.23
Con l'andi ëd Turin 2006

"é!,, - Bimestral d'informassion e coltura
dl'Associassion Piemontpress.
Autorisassion dël tribunal ëd Turin n. 5778
dël 27/04/2004

Diretor responsabil: Mauro Tosco (info@e-opinion.info)
An redassion: Gianni Davico (davico@e-opinion.info)
Silvio Sandrone (sandrone@e-opinion.info)
Elena Fornero (fornero@e-opinion.info)

Ampaginassion: Chiara Bianco
Proget gràfich cuvertin-a: Gaidano & Matta - Cher
Ij lògo dle rubriche a son ëd Gianni Chiostrì
Ij dissègn a son ëd Gianni Soria
Webmaster: Paolo Castellina

Publissità: Gianni Davico, Tesi & testi - Turin
tel. (+39) 011 83.52.62 - davico@tesietesti.it

Corispondensa e abonament: Piemontpress
via Guastalla 17, 10124 Turin
tel. (+39) 011 83.52.62
email: info@e-opinion.info
www.e-opinion.info
Stampa: MARIOGROS - Turin

é!

l'editorial

3

SLONGHÉ LE MAN, PLEASE

ëd Mauro Tosco

Quaich agn andaré (dontré o quaidun ëd pì, ël temp a cor an pressa) un deputà (piemontèis) al parlament (italian) a l'avìa proponù ëd pijé j'ampronté dij pé e dle man a j'inmigrà, për podèj-je controlé mej (j'inmigrà, nen le ampronte. Le ampronte a l'avrio butaje ant n'ufissi, i chërdo, podèj-je perde con calma). Com ël deputà a savia bin, soa idèja a l'ha trovasse dèdnans l'oposission ëd la "società civil" e ëdcò ëd partì, cese, inteletuaj (la società incivil?): "Rassista!" - a l'han dije. La paròla magica, cola che a fà sté ciuto. Giust. Darmagi, perchè pijé le ampronte dij pé a l'é un problema interessant. Le man, gnun sagrin: it je slonghe, it je bute ant l'inciòstr e peui it je carche ansima a un papé. Fait. Ma con ij pé a venta gavesse scarpe e caussèt. Pensé a la spussa. Peui a ventrìa buté ij pé ant un sigilin d'inciòstr e da lì sauté ansima a un feuj-suaman ëd papé. Figuromse ël ciadel. O miracò la polissia (la polissia dij pé?) av ciapa le piòte (che gatij!) e a-j carca ansima un papé con l'inciòstr - un papé a pòsta: papé-da-pé. Civij e incivij ansema i soma stasne parèj fin-a che, quaich sman-a andaré, ij minister ëd l'Interior ëd l'Union (cola Europenga) a l'han decidù che a fesse pijé le ampronte dle man a saran nen j'inmigrà, ma

tuti ij sitadin (ëd l'Union): ant un doman për ël passapòrt o la carta d'identificassion av ciamran ëd buteje le ampronte (i sento già che i ciame: a-i sarà da paghé?). Com për ij përzoné. E com ij soldà. Ma a lo faran tuti e an costa manera a sarà pì nen na discriminassion. Al contrari, la Cort - pardòn, Govern e democratisch Parlament - an fa savèj che a l'é për nòst bin, për podèjne goerné da lader, delinquent e sassin. I son sigur che a l'é parèj. Am resta mach un dubit: ma da lor-lì, da tuta la gent che at ghigna a còl da giornaj e television, a dis che a l'é tò rapresentant e che a veul mach tò bin - da lor-lì, chi che an goerna?

D'otra part, goernà e goernant, s-ciav e padron, a smijo tuti franch content. Mach quaidun che a capiss gnente ma a deuv dé aria a la boca a l'ha dit che "Sossì an men-a andaré, ai secoj neir ëd l'Età ëd Mes". Eror: a l'avrio mai pensaje, an cola epoca tant pì civila. Për imaginé un document obligatòri e për pijé le ampronte a tuti a venta esse passà da l'Euròpa dël secol XX, l'Euròpa dël socialism an tute soe rasse: dal fassism al comunism. Èl mond ëd coj che an goerno perchè a veulo fene dël bin e spantié la democrassia. E le ampronte an pòrto anans, nen andaré. Anans andova?

é!

"é!,, as treuva nen dal giornalé. As peul avèj mach për abonament o da costi libré sù:

- * Piemonte in Bancarella, corso Siccardi 4, Turin, tel. 011 53.39.32
- * Dora Grossa, via Garibaldi 11 bis, Turin
- * Piemontese Centro Audiovisivi, via S. Secondo, 11/G, Turin
- * Banco libri Il Punto, piazza Statuto 3, Turin
- * Il Punto - Piemonte in Bancarella, corso Torino 100, Rivareul
- * Comunardi, via Bogino 2, Turin, tel. 011 817.00.36

e ëdcò

a l'Enoteca F.lli Dafarra, via Monferrato 23g, Turin, tel. 011 839.90.80

Èl nùmer 6 d' "é!,, a surtirà ël 1 ëd mars

OTEUGN TEMP D'ALUVION

O teugn temp ëd comemorassion an Piemont. Gnun-a festa, antendomse bin, ma comemorassion trist dij mòrt ëd j'aluvion e dj'artard biblich dij travaj për buté an sigurèssa ël teritòri d'òp un malevent.

Stanta vitime tra ij 4 e ij 6 ëd novèmber 1994, quatr tra ij 13 e ij 16 d'otòber dël 2000, giust për arcordé j'event pì tràgich e devastant. Ma i podrìo giontejne d'àutri antratant.

Bele ij pòchi lissandrin che a son stait fortunà da resté al sùit dël '94 a l'han ancora ben viv ant j'euje le sene dramàtiche ëd coj di-là. An particolar, a l'é restà marcà ël sentiment general ëd sorpreisa e d'impreparassion a antivedde n'afé dël géner.

Gnun, gnanca chi che a l'avìa ancora ant la ment l'ùltima inondassion a

Lissandria, cola dla Bormia dël '77, a l'era rivà a anmaginé na devastassion paña.

La pì part dij mòrt ëd j'inondassion dël 1994 a l'ero ëd person-e che as trovavo davzin a na dòira quand che la chërsùa a l'é rivà e a l'ha portà via nen mach ij pont, ma ëdcò le stra e le ca davzin. A l'era ëd gent che a l'era nen èstàita avvertìa o che a l'era nen antajass-ne an temp dël privo che a corìa e parèj

Torna construve për passé dzora al disàster: oertura d'un neuv pont a Lissandria, Novèmber 2004

a l'é restà an tràpola.

Dël 2000, nopà, squasi gnun mòrt. Sossì a l'ha na spiegassion. Antre 1994 e 2000 ël serviss ëd protession sivil dël govern regional a l'ha instalà vaire stassion meteorològiche arlongh le rivere piemontèise, dzortut ant le valade àute, andova che ij fium a ancamin-o. Se stassion automàtiche a son basà an s'na tecnologia motobin sempia, ma robusta, che a pèrmëtt ëd fonsioné bele ant le condission estreme ëd n'invern an montagna, con pòch o nèn ëd manutenzione. A son alimentà da ëd panej solar, për podèj esse butà a ëd mire andova che a-i é nen la

regional via ij satélit meteorològich Meteosat. La trasmision a l'é assè meusia, ma l'informassion da trasmëtte a l'é ëdcò pòca, e a fonsion-a con na fèrvaja ëd corent bele andova che la rèj GSM a riva nen. La protession sivil regional a devura ëd modej dël teritòri e d'algoritm për estrapolé, da la chërsùa ëd na rivera an montagna e tnu cont ëd la pieuva che a dròca e ëd le rivere che as gionto arlongh sò cors, ëd vaire ës fium a chërsèrà an pianura e quand. Con s'informassion-sì, le rive a peulo esse bandonà a temp, an salvand ëd gent, ma mach quand che a serv, për nen dësragé la vita ëd tuti ij di e j'atività econòmiche.

J'inondassion dël 2000 a l'han tocà na part ëd Piemont gròssa parèj ëd cole dël 1994, ma an pì a l'han frapà la capital, Turin. Mersì ai mojen butà an camp d'òp a la derota dël 1994, Piemont a l'ha avù un nùmer minim ëd mòrt, che a son a basta ij dij ëd man për conteje. Natural: l'ideal a sarìa zèro; ansi, a sarìa podèj goerné le pien-e për che a càuso manch tròp ëd damage material.

Obietiv na frisa utopistich, ma antant a bzògna arconòsse che la lesson ëd des agn andaré, comben che a-i sia ancora vaire inersie istitussionaj da sbogé, a l'é servìa - pro.

Sergi Garuss

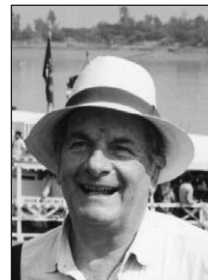
7 ëd Novèmber 1994: le campagne del Monfrà sota l'eva (sorgiss: Vittorio Ubertone - www.400asa.it)

rèj elétrica. A amzuro la temperatura, ël vent e la pieuva drocà, ma ëdcò ël nivel d'un cors d'eva o col ëd la fiòca. J'arzultà dj'amzure a son transmëttù a la protession sivil

DOMINIQUE LAPIERRE, DA SCRITOR A FILÀNTROP

Dominique Lapierre a l'é un giornalista e scrittor fransèis che a l'ha fasse conòsse ant tut ël mond për ël lìber *La città d'la gòj*. A l'é la conta ëd la vita infernala ma pien-a d'è speranse ant un quarté ëd tarabache e caban-e a la periferia ëd Calcutta. Lapierre a l'ha dëscheuvrù l'India ant ij prim agn Stanta. Antlora a l'era un reporter vajant ëd l'arvista *Paris Match* e a l'era an camin che a prontava n'ancesta dzora Gandhi e l'independensa da l'Angletèra. A l'é ancaplinaesse d'ës pais e a l'ha ancaminà, con l'arzan vagnà dai drit d'autor ëd sò lìber, a fé constrùe ëd rian-e, d'è scòle e d'ospidaj për giuté ij pì d'ègrassià.

Monsù Lapierre, l'India d'ancheuj a l'é motobin pì d'èsanlopà che cola che chiel a l'ha conossù vint-e-sinch agn andarè. L'indùstria informàtica e cola spassiala a son fòrte. Ma a-i é ëdcò sèmper ij milion ëd pèrson-e che a vivo ant le bidonville. Che diane?

Për che a l'é un pais motobin popolà (un miliard e dosent milion d'abitant), sogetà a condission naturaj estreme. Na vira a-i é ël monson che a men-a le burasche e a inonda ij camp, n'otra vira na suitin-a che a tira anans ëd mèis. A-i é sèmper ëd bòje che a sgàiro la m'èsson. Ij giari daspèrlor a divoro vira ann ël mangé che a basterìa për cinquanta milion ëd pèrson-e. A basta pòch për che ëd milen-e ëd famije as treuvo con pì gnente.

E ij governant còs fan-le?
Nen d'autr tut, për che ij pòver a vòto nen e a sopòrto tuti ij sagrin senza protesté. A son nen agressiv. I l'hai por d'èl di che a ruverà n'òm carismàtich tan-me Gandhi, ma violent. Se as buterà a cissé ij maleuros, ël ghignon a s-cioperà e a-i sarà motobin d'arvire.

Vàire ëd soe inissiative a son adressà a combate la tuber-

Èl progress econòmich an India a l'ha lassà andaré ij pì pòver. Vers lor-sì as concentra l'euvera ëd Dominique Lapierre (ant la fòto a banda drita)

colos e la lebra: fan-le ancor motobin ëd vitime?

La tubercolos a l'é na maladià ëd la fam e ëd la miseria. Andoa la situassion econòmica a l'é un pòch ameliorà, ël mòrb a l'é andait andaré. La lebra a resta na question che a sagrin-a, për che a l'é considerà tabo e a l'é mal fé propon-e ij tratament mèdich ai malavi. Ancheuj a-i é an India ancora sinch milion ëd lebròs. Ma ël gròss sagrin ëd l'avnà a sarà l'Aids. Milen-e d'indian a son seropositiv senza savejlo.

Andoa vent-lo antèrven-e për amelioré la situassion dij pì miseràbij?

Doi còse a son importante: l'educassion dij cit e cola ëd le fomne. A l'é për lòn che i l'hai concentrà dzora la construssion d'è scòle ant ij vilage ëd campagna e ëd proget d'alfabetissassion për fomne ëd le bidonville. Andoa le mare a son bon-e a lese e scrive, a ven-o al mond men ëd masnà. Apres na formassion mìnima e con l'agiut ëd microcrédit, le fomne a son pì bon-e che j'òm a vnì antrapeneur an deurband ëd cite bòite ëd tèssiura o comersi ëd polaja.

Antervista soagnà da Elena Fornero

TUTI A PEULO GIUTÉ

L'associassion *Action pour les enfants des lépreux de Calcutta* ëd Dominique Lapierre e soa fomna, che a s'è s-ciamà ëdcò Dominique, a l'ha gnun cost ëd gestion nì ëd pèrsonal: ij doi Lapierre a s'ocupo ëd tut an vaire viage an India vira ann. L'arzan dij drit d'autor e d'è donassion a l'é dovrà për proget tan-me finansiament ëd la scolarissassion ëd milen-e ëd masnà ant la region ëd Madras; creassion ëd poss e tubassion për l'eva beivìbila ant ëd senten-e ëd vilage ant ël delta d'èl Gange; creassion d'un s'ènter mèdich ant la campagna ëd Belari per soagné novanta mila paisan pòver vira ann; duvertura ëd na clinica ginecològica a Bhopal për soagné le fomne vitime ëd l'è s-ciòp ëd n'usin-a chimica ant ël 1984. Se i veule fé na donassion a Lapierre, i peule adresse-ve a soa sede an Italia: *Associazione per i bambini dei lebbrosi di Calcutta*, via Guicciardini 15, 50125 Fiorenza, tel. e fax 055 28 97 37, cont corent postal 10043503. **E.F.**

NÌ PIEMONTEIS NÌ ITALIAN: METISS CULTURAJ

Massimo Gramellini, giornalista piemontèis che a scriv an sël giornal an lenga italian-a *La Stampa*, publicà a Turin, a nòta an sò artìcol dël 26 d'otober passà com jè scrittor che a ven-o dal Piemont a dòmino la sena. A basta pensé a Faletti (da Ast), Pansa (da Casal), Eco (da Lissandria), Bocca (da Coni) e ij turinèis Baricco, Littizzetto, Travaglio e Mastrocola. Un pòch com la Sicilia ant èl passà, o l'Irlanda ant la literatura an lenga anglèisa. Mach che sicilian e irlandèis a parlo d'argoment bin gropà a soa tera, antratant che an costa "onda piemontèisa" - a nòta Gramellini - èd piemontèis a-i é gnente.

Pensoma donch al sucess - nen mach literari, ma èdcò mediàtich - èd *Il commissario Montalbano* èd Camilleri. As peul nen disse che a-i ven-a nen fòra la sicilianità djè scrit, da l'ambientassion èd le vicende al *lengagi mès-cià* con insersion dialetaj, che a arciama al verism che pròpi an Sicilia a l'ha vist j'autor ij pì vajant.

Peui pijoma Baudolino d'Eco. A l'é stàit presentà tan-me n'"artorn a soe rèis" èd l'autor, an verità, a basta lese èl monòlogh inissial dël protagonista che, ant j'intension èd lè scrittor, a duvrìa arproduce èl

**Umberto Eco
disegnà da
Gianni Soria**

parlé lissandrin èd l'Àuta Età èd Mes, për antajessne che as trata èd n'anvension: licenza literaria fin che as veul, për carità, ma tròp pòch aderenta a la realtà èd coj temp-là, quand, com a notava an manera scintita Dante an sò *De vulgari eloquentia*, a Lissandria, e pì an general al Nòrd, as parlava tut àutr rispet al volgar toscanegiant che Eco a l'ha butà an boca al pòver Baudlin. A sarìa bastà ispiresse ai *Sermon Subalpin* për fé un travaj pì coerent da la mira filològica. Ansoma, l'anmàgin èd l'"esse piemontèis

(o lissandrin)" che a-i ven fòra da Baudolino a manda fòra dij feuj, e a ès propòsit a ven a la ment Macario, che a l'ha trasmèttù jè stereòtip pì sgres a model èd piemontèisità, valadì che a l'ha butà an pé na costrusion artifissial, maniman bon-a da *fare cassetta* an sël moment, ma da le conseguense ruinose, che i l'oma tuti sota a j'euj.

Gramellini a armarca giust che ant l'"onda piemontèisa" èd piemontèis a-i é un bel gnente. Contut, saranda sò tòch as arlegra pèrlomen èd la quantità. Ma lòn che is na foma noi piemontèis dè scrittor *Soria* che èd piemontèis a l'han mach pì èl leu èd nàssita? An ven-lo a taj? An dan-lo quaicòs an pì a nòstra identità? A rend-lo pì sgnora nòstra cultura? J'inteluetuaj piemontèis a son "dèspiemontisasse", tan-me Alfé. Chiel, tutun, a l'ha dovrà soa lenga genita, èl piemontèis, e nen l'italian për èscrive: (...) *L'é un mè dubiet ch'i veuj ben ben rumié: / s'l'é mi ch'son èd fer o j'italian 'd potia*. Valadì che a podìa nen dèsmetié andoa che a fongavo soe rèis. Eco e companìa bela, nopà, a son "dèspiemontisasse" e bòn. Gnun èd costi-sì as sugnèria mai dè scrive an piemontèis - pardòn, an "dialet" -, a sarìa na bèstèmmia për n'"italianità" che a l'han conquistà con tanta fatica.

A diferensa d'Alfé, a l'han abiurà soa cultura. Ma anlora, a son-lo dabon vnù a esse italian al 100%? O a l'ha pitòst èd caràter an comun con ij metiss culturaj? A l'han arfudà soa identità genita për esse "a la mòda", për "fé fin". A son

trasformasse an “borgheisucio” radical-chic e ben-pensant con la spussa sota al nas, che a treuvo acsì bin soa espresion polìtica ant la sinistra piemontèisa ëd Fassin, ëd Vattimo, ëd Violante e ëd Turch (Livia). Tut ël contrari dël pragmatism e d’essensialità s-cëtta dij nojàutri piemontèis, che a-j ësmito motobin pì tant a j’abitant ëd le capitaj ëd la Mitteleuropa che a Roma. Mach che a Roma (e pì an giù) a tendo a esse vist ancora com ëd “divers”, përchè “piemontèis”.

A la finitiva la conseguensa a l’é sò strabism ters-mondista, fas mesan-a dël process che a pòrta al globalism, a l’indistint che a nega lòn che as peul nen neghé: le diferense che a-i é tra le colture dël mond e che a son lòn che a distinguo j’òm da j’animaj o dai robot. A l’é lòn che an toca fin-a vardé ëd boricade tan-me l’*Iliade* pacifista e laicista ëd Barich o tan-me chi che a fortiss la *Divina Commedia* senza Nosgnor e con Beatris “fija dle fior”: che s-giaj, che gomitem!

A-i é pòch da sté alégher.

Sergi Garuss

IJ PALADIN DÈL PIEMONTE

La lenga d’un pòpol a l’é sò spirit e sò spirit a l’é soa lenga - a disìa ël filòlogh e lenghista Wilhelm von Humboldt. Ij pòpoj che a parlo ëd lenghe diferente a l’han na diferente vision dël mond e la lenga a l’é un patrimoni da dësfende, che a costa lòn che a costa, contra ëd l’arzighe ëd na società fàita da ëd robot.

Alora un a sarìa spetasse che ij consié regionaj (pagà dai piemontèis për goerné la dignità dël Piemont e fene j’anteresse) a l’aveisso scrivù s-ciancà e plà ant ël neuv ëstatut che ël piemontèis a l’é la *lenga* dël Piemont, e un a sarìa ëdcò spetasse che a porté anans costa bataja a fusso pròpi cole fòrse politiche che a se smon-o da paladin-e dël federalism e d’identità dij pòpoj.

Ma a l’é pro nen stait parèj. Ij consié ëd la Lega Nòrd a la Region Piemont a l’han pensà bin d’astnisse da sta bataja sì, an lassand che ant lè statut

regional ël piemontèis a fussa pa

definì “lingua regionale”, a diferensa da la “lingua occitana”, da la “lingua walser” e da la “lingua franco-provenzale”. As parla mach ëd tùa dël “patrimonio linguistico”, con la con-

seguensa che ël piemontèis, che a l’é nen arconossu tanme lenga, da si pòchi ani, a l’avrà tirà ij ultime.

La rason d’ës comportament a l’é nen ciara, ma ëd sicura a va motobin d’acòrdi con ël programa dël neo-assessor a l’identità piemontèisa Farassino, quand che a dis che gnun a parla pì ël piemontèis e che, peui, da sì a un pàira d’ani i parleroma tuti l’anglèis. An sla “Padania” ëd quaich temp andaré a-i era n’articòl andova la Lega a nê dëspiegava che ël parlé ciàir ëd lenga piemontèisa a l’avria podù buté an discussion la legitimità dlè statut antreghe, da già che nòsta lenga a l’é nen arconossù dal parlament d’Euròpa (dal parlament, atension, përchè l’Unesco e ël Consej d’Euròpa a l’han pro arconossula), e che, se a l’avèissa fàit da manca d’andé dnans a la cort costitussional, lor-sì a l’avrìo pro fallo. A l’é ciàir che a l’ha pa avune da manca e che a l’era nen còmod, e alora a l’han nen fallo.

Mi, anvece, i chërdo che ël travaj dij consié a sia propi col ëd batajé an favor dij sitadin che a l’han elegiute. Roma e Brussel a arfudran lè statut? A ventrà andé dèdnans a la cort costitussional? E bin, che a sia pura, ëdcò se lòn a podrà dèsturbé ël pasi trantran dij coridor dël palass. Ma se la question ëd la lenga e d’identità dël Piemont a sarà torna an prim pian, tanti a vniran a conossla e comissìa a sarà ciàir ai Piemontèis chi che a l’é da soa part e chi nò.

Silvano Straneo

@EXIT
MUSIC
ON LINE STORE

www.exitmusic.it

Un catalogo on line con migliaia e migliaia di titoli in costante aggiornamento

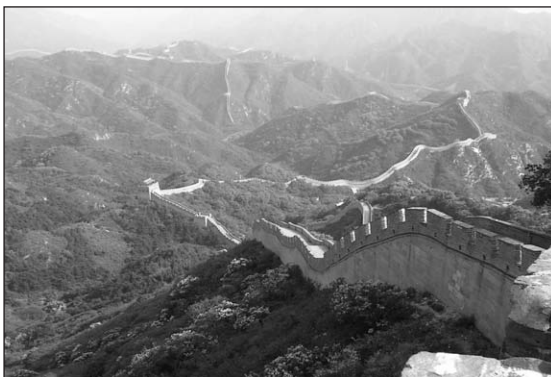
Articoli di importazione dai mercati europei e americani, a Vs. disposizione per consultazione e acquisti, con offerte, promozioni e condizioni sempre più vantaggiose: il tutto per offrire sempre il meglio ai nostri clienti

LA CIN-A A BATISS SOE POSISSION AN ASIA SENTRAL

Lòn che a sauta a j'eu j an viaggiand a travers la provinsa dël Sinkjang a l'é l'estension e l'intensità dij travaj, an particolar ant le anfrastutture ëd comunicassion, che ij Cinèis a l'han realisà ant sa region a la frontera nòrd-ossidental ëd sò pais. L'ansema ëd cost èspasse dèsmesurà a l'é stait transformà ant un cantié senza fin andova as travaja di e neuit. Le rason a son doe. Èl Sinkjang a l'é abità da vaire popolassion diferente da l'etnìa Han, che a representa la pì part dij Cinèis. Antre coste sì, j'Oighur an particolar, con la fin ëd l'Urss e l'aparission dij'èstat andipendent d'Asia sentral, a l'han ancaminà n'atività separatista tënsù a ëd terorism e d'estremism islamich. J'investiment ëd la Cin-a an soa perferìa a son na manera dè smorté ans ël nasse na forma ëd separatism che a podrìa esse n'esempi dij pì pericolos për j'autr cit pòpoj leugn da Pechin, an cissand n'efet d'òmino che a podrìa fé fé a la Cin-a la fin ëd l'Union Soviética. Da n'otra banda, possà da soa miràbila chèrsù a economica, la Cin-a a l'ha nè bzògn sempe pì foà ëd colesse con na region che a produv pa mal ëd petròl e che a constituiss un pont natural an direccion dël Mojen Orient - e ij consum energétich cinèis a son an efet na vos che a chita nen dè slarghesse. Ant l'equassion strategica che ij Cinèis a elaboro për la region, l'element neuv a l'é sigurament constituì da l'ariv ëd l'armèja american-a dòp l'11 dè stember 2001. Con ël pretest ëd la "guera contra ël terorism" j'American a l'han duvertà doe bas militar an Asia

sentral (Khanabad an Ozbekistan, Manas an Kyrgyzstan). Vaire analista a l'avio ëd longh armarcà com coste struture a formeisso l'estrem ossidental ëd na cadena ëd postassion militar che a sarò ant un cerc l'Imper ëd Mes - valadì la Cin-a - dal Pacifich fin-a a l'Asia sentral. Ufissialment, j'American a l'avrìo dovù saré coste bas sùbit

Dèsanvlop econòmich nopà ëd muraje: la Cin-a a batiss soe frontere

dòp la fin ëd l'ocupassion ëd l'Afghanistan, ma la situassion an bele là a-j permet ëd rimandé ëd fé San Martin da coste importante posission strategiche. Nopà, a podrìo anersisse bin ant ël redislocament global ëd la US Army anonsià da Bush l'aost passà e conossù coma *Global Posture Review*: valadì, saré le bas pì gròsse dla guera freida për constituì na rej global ëd pont d'apògg che a permèta d'anterven-e anté che a sia. Fòra dla propaganda "anti-terorista", na presensa fissa dl'América ant la region a podrìa vorèj dè che Washington a veul antrapé ël camin ëd Pechin vers le arzorse energétiche dont ij Cinèis a l'han sempe pì dabzògn. Lor-sì, për ël moment, a l'han reagì a costi moviment con deuit oriental,

an evitand tut contrast diplomàtich. Con tuta evidensa, j'orientaj a san che, an fin dij cont, an fongand ant la pauta ëd Babilòna e d'Afghanistan, j'American a son mach an camin che as creò ëd problema da soj, na situassion che a-j òbliga a perde sempe pì d'arzorse e che a lassa an definitiva pì libertà d'assion a j'autri,

Cinèis compèis. Le civiltassion antiche a l'han un fòrt sens dij ritm transendent che a masento ël dèsanvlop stòrich e a san che cola che a peul smijé na situassion ëd dèsavantagi a peul viresse an pressa ant un-a

d'avantagi. Donch la Cin-a a seguiterà soa assion për transformé l'ambient anternassional (e an particolar col davzin a l'Asia sentral) an manera ëd tiréne ël massim d'avantagi.

An ès sens sì j'Europengh, che a son present da vaire agn ant la region, andova a l'han investì pa mal d'arzorse senza tirene ëd profit concret, a dovrìo andé dapress a l'esempi cinèis. An butand ansem ij mojen dl'Europa e dla Cin-a con l'esperienza dla Russia ant la region, l'Asia sentral a podrìa transformesse da canton marginal e sot-dèsanvlopà dël mond ant l'element ëd congiunzion d'un mond multipolar alternativ a la lògica ëd *guera senza fin* ëd l'América.

Fabrissi Vielmin

CURTE MA DRÒLE

Vaca mignòn

N'agrònom cuban, Don Raúl Hernández Loaces, a l'ha creà na neuva rassa ëd vache àute mach sessanta centim. Le bes-ce a dan squasi quat liter ëd lèit vira di. A son ël risultà ëd set agn d'ancrosiamet ëd bocin selessionà che Hernández a l'ha ancaminà a fé dop che a l'é andait an pension. Cuba a patiss un gròss manch d'aliment për l'embargh american. Quand che a-i era ancora l'Union Soviètica che a mandava d'agiut, le masnà cuban-e a podìo bëive un bicer ëd lèit vira di. Ancheuj, a-i na j'é mach për ij pì cit. Don Hernández, che a l'é un sostenitor convinciù ëd Fidel Castro ma a l'é ëdcò sagrinà për sò pòpol, a l'ha pensà che la solussion a podia esse na vaca për vira famija. Ma a Cuba la gent a viv sgnacà an d'alògg vej e motobin strèit. Anlora l'agrònom a l'é dasse da fé an sercand e ancrosiand mach bocin pì cit dël normal, fin-a che a l'ha otnù la mini-vaca che a peul esse anlevà ant un cit stabi o miracò antècà.

Orassion an apalt

La cesa catòlica american-a l'ha nen assè ëd prèive për dësbrighé tute le incumbense. Dzoraturat motobin d'orassion

ciamà dai devòt a resto da recité. E alora ij ministr dël cult ant jë Stat Unì a l'han sernù ëd dé an apalt le fàite ai colega indian. Le "intension ëd preghiera", parèj a sè s-ciamo le sùpliche për ij mòrt o për ij malavi o ij ringrassiamet për varigion e nàssite, a ven-o mandà an India travers litre o e-mail, dzortut ant lè stat ëd Kerala. Ij prèive a recito durant la mëssa le orassion për ëd fidej che a son leugn milanta ëd chilométer. An cambi a vagno un pòch d'arzan mersi a le limòsne generose che a ruvo da l'Amèrica. Na diòcesi indian-a a l'ha arseivù pì che tèrzent e cinquanta intension ëd preghiera da dësbrighé ant un mèis.

Cess cinèis

Pechin, la capital cinèisa, a l'é motobin arnomà antre ij turista për sò cess pùblich anflà e fiairos. Ma l'Ufissi dël Turism a l'ha promèttù che la situassion a ameliorerà. Com a l'ha diciarà ël vicediretor Yu Debin, "ij gabinèt a mostro ël livel ëd dèsvilup d'un pais e soa civilissation materiala e spirituala". Ant ij mèis passà ant la sità a l'é tnusse ël quart congress dl'Organissation mondial dij cess, con la partecipassion ëd quatsent urbanista, espert ëd salute pùblica e progetista. Dal

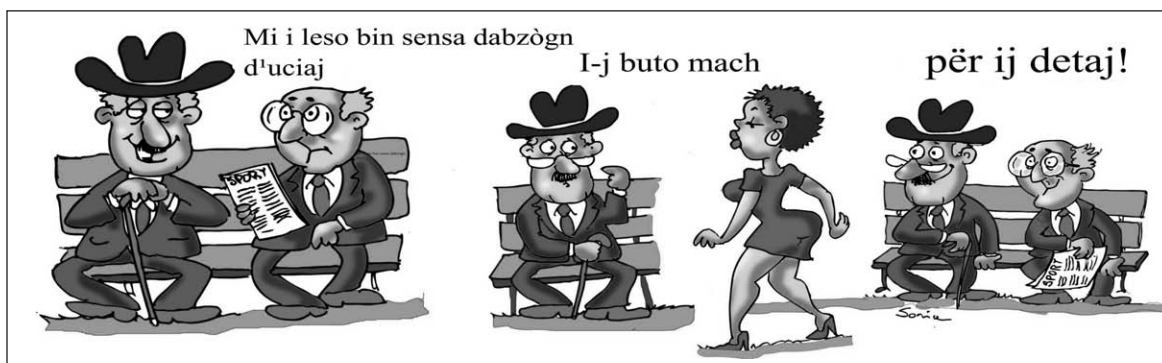
2001 la comun-a ëd Pechin a l'ha anvestì pì che dosent milion ëd *yuans* (apoprè disneuv milion d'euro) për arnové o construve setsent neuv gabinèt pùblich anans ij Giuegh Olìmpich dël 2008.

Giugador che a scapo

La squadra nassionala ëd bala a man dlè Sri Lanka a l'é dèsparua antratan che a l'era an Almagna, invità da n'associssation sportiva bavarèisa për un campionà amichèvol. L'atleta, che a ruvo da un dij pais pì pòver ëd l'Asia, a l'han profità dël vist turistic për intré an Euròpa e scapè an serca ëd n'avnì pì bon. J'ospitant alman a l'ero an efet stupisse për che i sèddes "campion" singalèis a j'ero franch nen bon a toché la bala. La nassional asiàtica a l'era classificasse ùltima ant ij giuegh e con un nùmer ëd pont talment bass che a l'era stait gavà për bel deuit dal tablò dij risultà finaj. Ma gnun a l'avìa sospetà che ël viage an Almagna a l'avèissa në scònd but. L'ùltim di ij giugador a son nen presentasse a na colassion organisà për lor da un circol feminil: ant la neuit a l'ero scapà con ël tren, probabilment anvers l'Italia.

Elena Fornero

Pinòt - ëd Gianni Soria

L'UCRAIN-A E ÈL PRESSI DÈL PETRÒL

A fà frèid esse leugn da Mosca, Brussel e Varsav

Ancheuj, con le nassion dla Comun-a ëd jè Stat Independent an camin a formé lè Spassi Econòmich Ùnich (SEU) e apress d'elassion american-e che a vèddo Monsù Bush torna president pèr quatr agn, le decision ëd j'investidor visavì ij pais ex-comunist d'Euròpa a ven-o a fondesse dzora a ëd neuve ques-cion. An efet, motobin soens ël trasport a costa pì

Un pais gròss e populà parèj ëd la Fransa

che lòn che as cata; ij contrat ëd vëndita a son donch sempe pì condissionà da la distansa tra leu ëd produccion e leu ëd destinassion. Sossì a l'é pì evident ancheuj, con ël pressi dël petròl che a possa sempe pì an aut ij cost ëd trasport. Sa chèrsù a l'ha anviscà në slontanament antre d'economie che a son vnùe competitive mach pèr che l'òr nèir che a produvo adess a l'é car, e d'autre che a l'avio già ëd gròss problema energètic, e as treuvo butà sempe pes. Èl mond as treuva dèdnans a na revolussion econòmica bolversanta, dont le consequence a son ancor nen bele da prevèdde.

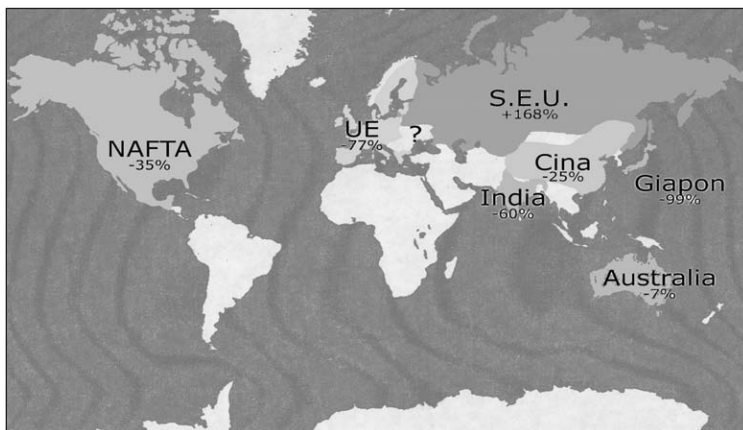
Pèr l'economia europenga ëd la region Euro la situassion a va nen a cangé tròp: la montà dël pressi dël petròl a sarà na frisa compensà da la calà, già anandià, ëd valor dël dòlar che

as dòvra pèr caté l'energia. Belavans tut lòn che j'europengh a vagno ant ij cost ëd trasport mersi a l'euro fòrt che a cata ël petròl bonpat, a lo perdo ant la diminussion ëd j'esportassion, dovù a l'euro fòrt midem. A l'invers, l'economia cinèisa a ved soe esportassion chèrse, giutà da soa politica ëd tni la moneta sotvaluà pèr rapòrt al dòlar, che da l'autra banda a fà monté a le stèile sò pressi ëd produccion e trasport, e a crasa ël poder d'acat ëd sò mercà interior. Chi a vagnerà pì gròss a son cole nassion che a peulo an cheich manera esse produtor tant d'energia che ëd prodòt finì, tan-me l'América e, an pì cita mèsura, la Russia e sò alià. Chi a perderà fòrt a son ij pais orientaj che a son giusta intrà ant l'Union Europenga. A lor, an efet, a-j resto tuti ij problema ëd trasport e ëd mancansa d'infrastrutture dël vej Comecon (ël mercà comun dël Pat ëd Varsav), con an pì na caria fiscal e un cost ëd l'energia parèj ëd la part "veja" ëd l'UE, e n'isolament doganal total da sò vej

mercà d'esportassion an Russia e Ucrain-a. Dè-dlà ëd le frontere ëd l'Union, ël destin ëd l'Ucrain-a ancheuj a l'é nen ciar. A-i é ëd gròsse manœvre stermà pèr finansié un moviment politich che a veul dèstaché ës pais, gròss e populà parèj ëd la Fransa, da la Russia e butelo ant le mideme condission econòmiche ëd la Pològna. Mach che l'Ucrain-a a l'ha gnun acess privilegià ai mercà europengh nì, con soa escluson da ant lè SEU, al petròl bonpat. Le ultime decision russe a buto ël cost ofissial ëd l'energia ant ij pais ëd lè SEU antre 5% e 18% sota a col mondial, a sconda ëd cola che a sarà la politica fiscal concordà con le companie stataj che a trato ël petròl. Senza l'avantage polonèis d'esse part ëd l'Union e senza energia bonpat a disposission, ël gròss ëd j'investment extra-UE a pijerà probabilment la stra ëd lè SEU, an tajand Kiev fòra da la possibilità ëd dèsanvlopesse che a l'han sò avzin. Contut ëd n'indipendenza formal, as peul disse che ël cost ëd l'energia as treuva a esse n'otiss ëd politica econòmica ëd lè SEU, e che s'otiss s'ì a resta ant le man ëd Mosca.

Alberto Serra

Bilan energètic dij pì gròss consumador d'energia. Fòra l'èspasse econòmich ëd la Russia (SEU), tute le economie dèsanvlopà a impòrto pì d'energia che lòn che a produvo. L'Ucrain-a a l'é obligà a serne antre l'Ossident e l'abondansa d'energia

NA PÀGINA PIEN-A ÈD BESTIE

La pì part ëd la gent a tira a vive an sità pitòst che an campagna coma che as costumava na vira. E bele se a viv an campagna a viv sempe ëd pì a la mòda dij sitadin, senza deje tant da ment a l'ambient, a la natura, a le bestie. A l'é un gran darmagi e una ëd le conseguense a l'é che as dësmentio ij nòm ëd tut lòn che a në sta d'antorn. Pijoma për esempi le bestie. An campagna quand che as disìa *le bestie* (i disoma ëdcò *le bes-ce!*) as vorìa mach di le vache e ij beu, visadì le bestie ëd la stala, da travaj e da lait. Pensé a l'espression *ciadlé le bestie* (an italian: "rigovernare la stalla"), deje da mangé e da bèive, polidé la stala. Quaich vira as pensava ëdcò ai cavaj, ma gnente ëd pì: la *polaja* (an volgar "pollame") e ij *cunij* (o *lapin*) a j'ero tuta n'àutra facenda.

Già, ij *cunij* a-j diso ëdcò ij *lapin*, coma an Fransèis, e an vaire pòst a-j ciamo ëdcò ij *përro* o ij *pron*. Ma atension! Pijeve varda: ij *përro* a son për d'àutri coj che an italian as ciamo *porcellini d'India* e che as ciamo ëdcò, da d'àutre part, ij *porchèt*, ij *pronin* o ij *ciovitt*.

Sbaruvomse nen! Le variante geografiche a son senza fin, e a venta apressieje come un-a ëd le blèsse ëd le lenghe, nen mach dël piemontèis.

I l'oma mensionà l'amis fedel ëd l'òm: ël *can*. A l'é già tant se i savoma dì che ël *can a bàula* e che *a piora*, ma foravia dij cassador gnun a sa lòn che a veul di *gèppé*, *gèppì*, *giapé*, *giapì*, ël vers dël *can da cassa* quand che a-j da d'apress a la levr. Opurament *uché* (l'italian *ululare*), che a va ëdcò bin për ël luv. E pensé che *gèppé* a l'é frel dël Fransèis *japper*, ëd l'anglèis *to jap* e dël catalan *japè*. Tut sòn për arcordé j'anliure ëd fradlansa lenghistica dël piemontèis con j'àutre lenghe neolatine e nen mach cole.

Slontanomse an pòch da la cassin-a e da soa èira. Ant ij pra e ant le vigne i trovoma ij *givo* (maggiolini) al mèis ëd magg, jè *strompadil* (l'italich *cervo volante*) e vaire *bòje*, ancaminand da la *bòja ëd la Madòna* o *bòja dël Paradis* (la *coccinella* italian-a) e passand peui a la *bòja messorera*, *lusentela*, *lumin a bass*, *lumin ëd la Madòna* (la *lucciola*). E via fòrt con la *bòja ëd San Michel*, la *bòja ëd San Genis*, la *bòja d'or*. Is-je gavoma pì nen d'ant ij pé...

Ant ij bòsch a-i é torna ël *singial* (che a l'é peui lòn che adess i ciamoma soens *cinghial*). Mëracò a-i n'a-i é fin-a tròpi. Ma a son quasi perdusse ij *gat feirant* (an italian *puzzola*), che as ciama-vo ëdcò *piteuj*, *pitòisa*, *gat feiror*. A l'é antlora lògich che la gent a sapia nen costi nòm. A propòsit, *fieiré* a veul di *spussé*, dal latin *fragrare*: *avèj ël nas che a fièira* a l'é coma che as disìa na vira *avèj la sinusite*. E quand che iv treuve an facia a una question che i seve nen coma gavevla, dì pura *pì un a la toira e pì a fièira!*

Për ancheuj (dal latin *hanc hodie*!) lassomse nen tiré da j'osej, da j'erbe e da j'erbo, e gnanca dai pess. I n'oma assé da costi pòchi esempi për avisesse che a-i é tut an mond d'antorn a noi che a l'ha da manca che i-j veujo bin, che i ampreno a vardelo torna con la curiosità ëd le masnà, con j'euj ëd la poesia. A basta che i torno a prononsié cole paròle për feje arvive.

Antlora, minca tant, butoma ël computer e la television da na banda, e vardoma jè spetacoj ëd la natura.

Gianfranch Gribàud

ERMA
MACELLERIA PIEMONTESE

VIA PRINCIPE AMEDEO 21, CHIERI TEL. 011 9472338

È I professor G.R. Clivio ëd la Toronto University a smon sò travaj ansima ël bilenghism dij cit, an particolar ant ël cas piemontèis-italian.

Contut che amprende la lenga dij sò véj a sia na ròba giusta e ch'a ven a taj an vaire manere, al di d'ancheuj a l'é nen giust anlevé 'd cit ch'a sapio mach parlé piemontèis fin a tant ch'a andaran a scòla. S'a fussa parèj, coj cit a tribulerio 'd sigur, përchè ch'a dovrìo amprende na lenga stranera, l'italian, che anvece j'àuti cit a conossrìo già. La solussion a l'é 'l bilenghism primiss, visadi anlevé 'l cit a parlé doe lenghe an parlandije fin-a dal di ch'a nass. Ma, tension, a venta pa felo basta ch'a sia. Dësnò as peul finì parèj ëd col monsù ch'a l'avija sinch cit, adess chërsù, e che quand ch'a j'ero cit a-j parlava un pòch piemontèis e un pòch italian: ancheuj, gnanca un ëd lor a parla piemontèis, bele se a truch e branca a lo capisso. Përchè? Përchè che la régola fundamental a l'é *une langue, une personne*, ch'a sarìa a dì che ognidun dij doi genitor a dev parlé mach e *semp* la stessa lenga. Ma a basta nen mach parleje al cit com a fan tòst tuit ij genitor, com a ven a ven e, ël pì sovens, an dovrand mach sempe le stesse tärzent paròle. A venta che l'*input* a sia motoben pì sgnor e varià se un a veul garantì n'aprendiment ch'a sia nen epidèrmich e che peui as perda. Èl cit ch'amprend a parlé piemontèis, butoma dal pare, a l'é nen dit che peui a lo abandon-a nen a favor ëd n'auta lenga, e gnanca a l'é dit ch'a dventa soa lenga fòrta. A-i son serti prinsipi ch'a venta rësperé se un a veul avej na bon-a ciansa dë rïesse. An prim leu, a basta nen mach parleje an piemontèis al cit. A venta parlejo an dij contest che al cit a-j piasso, a-j faso gòj,

EDUCASSION BILENGA:

Quand che ij nòno a mostro ij cit a scoto

L'AVANTAGE CREATIV

J'espert a recomando "un adult, un-a lenga" quand che as parla con na masnà. E noiautre i l'oma franch fait parèj con nòsta cita: mia fomna a-j parla mach sèmp italian e mi mach sèmp piemontèis. I l'oma dovù insiste për che ij nòno a-j parlesso piemontèis, ma adess a l'é na gòj për lor parlo con soa nèvoda. L'educassion bilenga a l'ha ancaminà ël prim di ëd vita, e a l'ha continuà con gnun-e ecession. Èl piemontèis a l'é la lenga ëd vira di, ëd vira contest, an vira companìa. Sòn a ciama un travaj constant ëd serché la paròla che a va bin, quand che campé lì cola ëd n'otra lenga

an manera che 'l parlé piemontèis a dventa colegà con d'esperienze piassose e amusante. A venta gieughe sovens con la masnà, portela al giardin zoològich, al musé, al parch, ant ij negòssi dle bes-ce, a la galeria d'art, al ristorante, an viage: e parleje, parleje, sempe parleje e felo parlé, perché che, anvece, se un a varda bin, ij genitor a-j parlo bin pòch a sòj

a sarìa bin pì fàcil. Dzorpì për che i vivoma an Almagna e gnun ëd nòsti amis an bele sì a parla piemontèis.

A-i é pro ëd liber, disch ëd mùsica o video për le masnà an piemontèis, ma nen tan-me ant le lenghe pì spantià. Sòn a ciama un gròss travaj ëd tradussion, ma ëdcò ëd creassion ëd conte, canson, gieugh ëd paròle. Parlé piemontèis a deuv esse interessant e amusant vira di: a venta sèmp pensé quaicòs ëd neuve, ëd cissant, adata al moment e a la personalità ëd la masnà che a chërs. L'avantage a l'é che s'ësfòrs constant a l'ha giutame a esse un pare pì creativ che lòn ch'i sarija stait s'i l'aveissa avù a disposission tut ël material che as treuva an italian.

Ma ël travaj a paga: ancheuj nòsta cita a l'ha tre agn e mes, e a parla piemontèis e italian bin parèj ëd na masnà ëd soa età. E sò alman a l'é ëdcò an camin che a buta. A la finitiva, për lòn che i l'oma podù voghe noiautre, a-i é mach d'avantage a mostreje piemontèis a le masnà. Felo a veul dì pronteje 'l avnì an butandje ant na situassion privilegià për amprende d'altre lenghe e për deurbse ans ël mond.

Silvio Sandrone

cit: pròpe mach quand ch'a fà da manca e le paròle a son sempe cole. A-i é franch da stupisse che ij cit cit a ampren-do istess a parlé - butoma pura con un léssich motoben limità e na sintassi pì che elementar. Conté dë stòrie. A venta contene, coma mìnim tute le sèire, an ancaminand quand che 'l cit a l'ha mach un pàira 'd mèis: a sente ij son ëd la lenga, as

UN GIEUGH DA MASNÀ

A NASSO ÈD NEOLOGISM

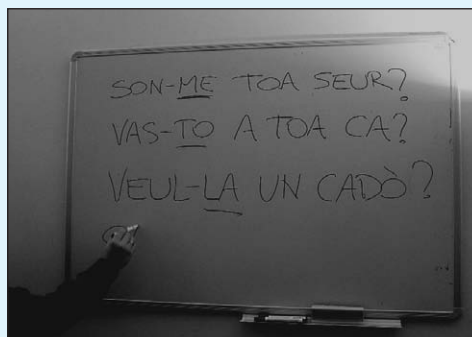
La decision ëd mostreje nòsta lenga a mie masnà a l'é stàita n'esigensa ancreusa, che mi i l'hai sentù da sempe, dagià che a mi a l'han mostramla ij mè, e për boneur dividùda da mia fomna ch'a l'é emilian-a. Costa decision a l'é peui ëstàita fàita pì fòrta e giutà da l'amicissia e da lè scambi d'opinion e 'd consèj con Gianrens Clivio. A l'é peui ciàir che se i l'oma decidù 'd fé cost pass a l'é stàit ëdzortut con l'antension ëd nen dësperde un patrimòni 'd valor che la lenga a peul fortì e fé pì ancreus. An nòstra situassion mi i parlo a nòsta mòda a le masnà, antramentre che la mare a-j parla an italian; parèj le masnà a son pèrfetament bilenghe, con pòche antèrferense lenghistiche che però a peulo viaman smasissesse e rangesse. Le masnà a son tre fieuj, adess ëd dódes, óndes e neuv agn, ch'a l'han tuti un nòm an piemontèis e n'àutr (nen la tradussion) an italian. I l'hai ancaminà a parleje an piemontèis da sùbit, pen-a nà, dagià che as sà che ij process ëd formassion ëd le competense len-

ghistiche as anviano da sùbit e le masnà a capisso fin-a da 'nt la cun-a, bele cand ch'a parlo ancora nen. J'ocasion ëd parleje an piemontèis a son tute, bele cand che a sio presente 'd pèrson-e che 'l piemontèis a lo capisso pa. Nen mach, ma tute le pèrson-e ch'a san parlé a nòsta mòda a son da mi anvità a dovrela cand ch'a-j parlo ai pcit, contut che pòchi as "ancalo" a parleje an piemontèis, dagià che 'l conformism lenghìstich a l'é fòrt e tanti a chërdo ch'a sia mej parlé an italian. A l'istessa manera, j'argument për parleje an piemontèis a son tuti: da le neuve a lè spòrt, da la literatura a la scòla e a la religion e a la television e via fòrt parèj. Për lòn ch'a rësguarda ij mojen dovrà, nopà, i devo dì che i l'hai dovrane gnun an

particular, gavà dël dovré tute j'ocasion possibij nen mach për mostreje 'd paròle e 'd costrussion neuve, ma 'dcò për feje armarché le diferense (e j'analogie) an tra le diverse lenghe, nen mach piemontèis e italian, ma 'dcò fransèis, anglèis, alman (sensa dësmentié l'orìgin latin-a o greca dle paròle). J'arzultà a son ëd sigur positiv, dagià che tute tre le masnà a son bilenghe: a l'é tutun vèra che l'italian a l'é la lenga fòrta, essenda ch'i vivoma ant n'ambient mach e sempe italòfon. Ma lòn ch'a mostra la vitalità 'd nòsta lenga, an èspece se parlà da 'd giovo, a l'é che a-i nasso torna 'd neologism "piemontèis", parèj ëd la paròla, fàita nasse da mie masnà, *sboneur*, formà (partend da *boneur*) coma calch semàntich an s'italian *sfortuna*, al pòst dël pì regolar *maleur* ma sempe mej che l'italianism *sfortun-a*.

Dario Pasé

Se le scòle a mostreisso mach l'italian ëd la television a sarìa un sagrin. A venta buté l'istess soen ant l'amprendiment d'un piemontèis nen basta ch'a sia

pronta pr'ancaminé a parlé. Quand che peui a ancamin-a a capì, anlora le stòrie a devo dventé da la mira dla lenga sempe pì complesse, con ëd paròle neuve e con ëd costrussion sintàtiche pì complicà che a venta peui ch'as arpeto për tant che la masnà a j'antèrnalisa. Ansoma, motivassion e *input*: ël cit a dev vorèj parlé piemontèis

pèrchè che an piemontèis a l'ha 'd bele esperiense, ma për podèj parlé bin e con sicurèssa a venta che chi ëd pare e mare a-j parla piemontèis a l'àbia parlaje, e parlaje, e parlaje... Lesje, peui, a la masnà a l'é d'amportansa fundamental: ij lìber ilustrà a-j piaso a tuti ij cit e, se un a-j "les" com a venta, a j'anciarlo. Belevans, an piemontèis a-i na son pòchi,

ma a-j fà nen: a basta costumesse a traduve al vòli da l'italian, dal fransèis, da l'anglèis... an éstasand bin atent ëd traduve ant un piemontèis s-cet e genit. Ansoma, col ëd papà o maman ch'a mostra nòsta lenga a sòj cit, con lor a dev dovré mach e sempe 'l piemontèis.

A son tant amportante le poe-

a sèguita a p. 14

LA LENGA DËL CHEUR

Quand Roberta, che adess a l'ha singh ani, a l'é nà, a l'é stàit natural parleje an piemontèis përchè a l'é për mi la lenga dël cheur, pròpi coma l'italian a l'é la lenga dla comunicassion e l'inglèis la lenga dël travaj. A l'é nen stàita donca na decision, ma pitòst un prodòt dla natura. Mi, mia mare e mè pare i soma j'ùnich che i-j parloma sèmper an piemontèis. Donca chila a l'é fongà ant n'ambient quasi completamente italian. I tiro a parleje sepe an piemontèis, bele se nen sèmper i-i riesso. I mè sfòrso ëd parleje an piemontèis cò an sij argoment "difìcij" (la mòrt, Dé, l'amor e via fòrt), bele se con quàich cediment. I l'hai notà che fòra d'Italia për mi a l'é pì fàcil, e cò che am ven-o pì facilment ëd paròle genite che dèsnò i diria italianisà. Instrument: tut lòn che i sai ch'a esist e che i peusso dovré: lìber, prima ëd tut (ma nen necessariament an piemontèis: quasi sèmper i fasso la tradussion an sël moment da j'àutre lenghe che i condosso), stòrie anventà, CD, conte dla nòna, videocassiete... Tute ròbe amportante, përchè adess, dòp tanti sfòrs, i vèddo che Roberta am rëspond pì volonté an piemontèis, bele se la lenga dominan-

Amprende e amussesse con ij pòster ëd Gioventura Piemontèisa

ta a l'é sèmper l'italian. J'arsultà: a considerand l'ambient "inimis", scònd mi a son bon: chila a ancamin-a a parlé an piemontèis pì volonté e pì soens con mi (senza che i l'abia forsala an quaic manera). A capiss tut; a fà ëd cit eror an italian, che a saran coregiù con ël temp. A l'é tant curiosa dle paròle e dle lenghe, e son - i penso - cò përchè i sërco ëd parleje cò inglèis (ma dzora ëd tut ëd fejlo sente da pèrson-e ëd lenga mare) e ëd dije tute le vire che i peusso ël corispondent ëd na paròla an latin, fransèis, spagneul e via fòrt. Bilan: con la premèssa che mi i sarìa nen bon a fé divers, i chërdo che an tute le manere a sia n'esperienza ùtila përchè la cita a amprend na lenga diversa e sòn a la giuterà an amprendend l'inglèis e d'àutre lenghe.

Gianni Davico

A LO PARLA ÈDCÒ FÒRA

A l'é stàit për mi natural parlé piemontèis con mè fieul fin-a dal prim di, ant la cun-a: ij mè a l'han parlalo con mi, mi con mè fieul e via parèj - i spero.

An famija mi i parlo piemontèis, mia fomna italian. An prinsipi a dovravo ël piemontèis con mè fieul mach ij mè e mè frel: mè mèssé, ch'a lo parlo pro, a fan l'eror spantià ëd nen parlo con le masnà. Quand ch'a l'ha ancaminà a parlé i l'hai dovulo forsé un pòch për ch'a parlèissa piemontèis, vist che l'italian a l'era preponderant, ma peui a l'ha ancaminà con mi, con ij mè e adess a l'é an camin ch'a vagna cola gena ëd dovré 'l piemontèis fòra da la famija. Sòn a fa che ëdcò d'àutre person-e a lo dòvro con chiel. Èl piemontèis i lo dòvro për parlé 'd tut argoment, dèsnò as dà 'l message ch'a sia na lenga bon-a mach për le drolarie, le conte o le comedie. Èl resultat, adess che mè fieul a l'ha ses agn, a l'é ch'a parla corentement sia piemontèis che italian, bin e senza mès-cé. Èl bilan ëd mia esperienza a l'é bin positiv. Savèj ël piemontèis a-j gava gnente, a-j giuterà nen a trové un travaj, ma a lo anrichirà andrinta. Mia por a l'é che un doman a treuva gnun da parlo ansem.

Gianni Garnero

a sèguita da p. 13

siòte: ai cit a-j pias la musicalità dël vers e dla rima e a venta fejne amprende pì ch'as peul a memòria. Èdcò ij gieugh fàit con le paròle a-j amuso: fejne capì con d'esempi cò a veul dì "antònim", opura dije: vèddoma s'it ses bon a dis ses nòm d'oséj, o d'erbo, o 'd fior, o 'd ròbe ch'a-i son an cusin-a, e via

fòrt. A sarìa motoben amportant trové na fija giovo ch'a parla piemontèis e impieghela chéj ore a la sman-a a gieughe con ël cit e a portelo an gir, specialment ant ël cas dël prim cit ëd na famija: mi i l'hai vèddù che Medeòt, mè prim nà, a l'ha peui praticament amponuje 'l piemontèis a j'àuti doi dagià che, essend ch'a l'era

dventà soa lenga fòrta, as sugnava gnanca 'd parlene n'àuta con ël frel e la seure. E parèj adess an famija i soma an tra quatr ch'i parloma sempe piemontèis tra 'd noi: a la mama i-j parloma an italian, ma a la cagnèta e al gatin nen: lor a l'han pì car 'l piemontèis.

Gian Rens Clivio

L'ACÒRDI ËD LA MARE

Mi i son nà dël 1953 da pare e mare piemontòfon. Mé prim fieul a l'é nà dël 1988. I l'hai pensà che felo chërse an piemontèis a fussa la còsa pì lògica, ma senza per lòn fene un "divers", val a dì un an dificoltà ant ij contat con ij cit italdfon. Con l'acòrdi dla mare i l'oma tacà dal prim di 'd vita, mi, mia mare e mè pare, a parleje mach an piemontèis. I l'oma lassà che ij rapòrt con la lenga italian-a as dèslupèisso për sò cont, coma an tute le famije. E parèj Eugenio Emanuel a l'ha anca-minà a sò temp a babolè franch an piemontèis con noi, e an italian con j'àutri. I l'oma mantnù na linia coerenta, visadì sempe piemontèis e mai 'd mes-cètte. Sò lenga a l'é dèslupasse genita ant le doe espression, e scasi mai a son surtì j'oror che na vòta a fasìo strumì le magistre. I dirìa che avèj n'arferiment ciar ant la lenga e savèj còs it parle con chi, a l'é la bas. Eugenio con mi e mia mare a parla ancor an piemontèis, e dcò con pòchi d'àutri. A sà leslo, meno scrivlo, perché a soa età a-j antersassa pì d'àutr... Tutun a riva a parlé con mi an nòsta lenga franch ëd tut, bele dle nuanse 'd tradussion che as treuva dnans al Licé Clàssich, e a l'é tut dit. An efet i l'oma sempe cercà 'd parlé an piemontèis ëd tuta sòrt d'argoment, con el léssich pì vajant. Mè pare a l'é

mancà dël 1990, e Genio a l'ha mach mi e la granda com arferiment subalpin, ma 'l pì a l'é fasse ant ij prim doi agn ed vita. Mé scond fieul, Lorens Edgar, nà dël 1995, a l'é chërsù con ij midem prinsipi dël prim, ma senza 'l ranfòrs ëd pare-grand. A capiss tut, ma a lo parla nen tan-me prima lenga, e chiel e sò frel a parlo italian antre lor. Mincatan a-j gira e a veul parlé

con mi a nòsta moda, e a dèsmostra ch'a sà felo. Donca a l'ha le bas, ma a l'ha pa o pa ancor la veuja 'd campesse. Belavans a l'ha bin pòche ocasion! Tutun, i penso che l'important a l'é deje a le masnà n'arferiment e na stèila polar lenghìstica, lassand ësté le mese mzure ch'a fan mach pastiss.

Giuseppe Gorja

La famija bilenga a l'é për le masnà un esercisse d'overtura, d'acetassion ëd la diferensa e ëd valorissassion ëd lor midem

J'INSTRUMENT PÈR AMPRENDE

Da quand che ël piemontèis a l'é mostrà ant le scòle, bele mach an manera facultativa e nen daspèrtut, la produssion ëd material për le masnà a fioriss. Si sota na selession ëd liber e material audiovisual.

Poesie, Prime Leture e Filastròcole

Din Dalan, coordinà da Mònica Nicòt, Gioventura Piemontèisa 2004

La Giornà ëd Gioanin, ëd Mapi ëd Polon, Ël Sol ëd j'Alp

Le Bestie da la A a la Z, ëd Remo Bertodatti, Primalpe

Le Bòje dël Pra, d'Elena Godino e Eva Tarditi, Edizioni Alzani 2001

Le Prime Vos ëd l'Alba, ëd Camillo Brero, Edission Piemont/Europa 1990

Trenin, Dèsmore e buate, ëd Gian Rens Clivio, Ca dè Studi Piemontèis 2001

Cors e Esercisse

Abecedari Piemontèis, ëd Sergio Hertel, Editrice Il Punto 1990

Cand a Pieuv e a fà Sol, d'Adriana Chiabrandò, Gioventura Piemontèisa 2003

Ël But, ëd Grazia Calliero e Rita Previati, Edizioni Alzani 2001

Lesoma e Scrivoma, ëd Sergio Hertel, Editrice Il Punto 1990

Sghiribiss, ëd Grazia Calliero e Rita Previati, Gioventura Piemontèisa 2003

Audiovisual

Cit Dissionari an Piemontèis (liber + cassièta),

Associazione Amici della Cultura Piemontese

La Stòria a l'é Bela, Canson për le Masnà (CD), Gioventura Piemontèisa 1999

Nine Nane, Filastròcole... (liber + CD),

Associazione Amici della Cultura Piemontese 2002

Gioanin e 'l Faseul Anmascà, dissegn animà (VHS), Lazzaretti Editore 2003

Ij Folèt e 'l Ciavatin, dissegn animà (VHS), Lazzaretti Editore 2003

Ij Musicant ëd Moncalé, dissegn animà (VHS), Lazzaretti Editore 2003

Caté an Internet

Na part dël material listà si dzora a l'é ëdcò smonù ans la Ragnà (ël Web) a se adrèsse si:

www.solalp.it/solalp/liber.htm

www.gioventurapiemonteisa.net

www.internetbookshop.it

COLIN-E ASTESAN-E D'ANTAN

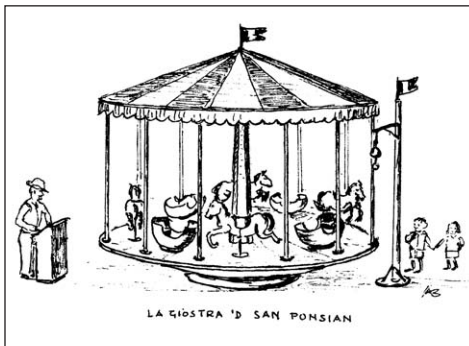
I l'hai ancontrà monsù Barberis la prima vira quàich ann andaré e im lo arcòrdò motobin ant ël gest ëd conté le silabe dij vers: ij dij, lest, a rivavo prest a set ò a ondes, scond ël cas. E tuti ij vers ëd sò ùltim liber a son endecasilab e setenari.

Cost liber ëd poesie, dedicà a la memòria dla fomna dl'autor mancà a l'é n'ann, a l'é na ristampa. La prima edission a l'era stàita publicà da l'autor për sò cont; peui la Ca dë Studi Piemontèis a l'avìa publicaje

I l'oma dëdnans coste 21 poesie - che, a 6 euro, a son press che regalà

un liber ëd vers (*L'ultima reusa*, Turin, 1998). E adess i l'oma dëdnans coste 21 poesie - che, a 6 euro, a son press che regalà - dont i dirai ij tema prinsipaj.

Naturalment, a-i é j'arcòrd dël temp masnà e dla gioventù. Tut ël liber a l'é gieugà ansima a Montaud Scarampi, pais anté che l'autor a passa j'istà da quand che a l'era masnà, ant na ca che a l'era dij nòno e dij bisnòno. "Colin-e dl'Astesan, pièn-e 'd dosseur, / colin-e ëd mia gent, ëd mia rassa, / seve e sareve sempe 'nt ël mè cheur" (da la poesia che a dà ël titol a la racòlta). A sarìa interessant savèj lòn che a na pensrìa

Un disegn ëd l'autor

Cesare Pavese: a sarìa un bel randevò, a Turin ò - mèj che tut - da cole bande.

As parla tant ëd Nòna ("lòn ch'a mancava mai, / la bin ëd Nòna": Montaud Scarampi). E Nòna (ò Mare Granda) a l'é sempe scrit gròss, a significhé un rispet e na bin che a van dë dlà dël temp, për vesse na còsa sola con ël temp.

A-i son le ròbe sempie, coma che as vëdd për esempi ant ij doi bej sonèt *Ij cisi* e *Polenta e lapin*, visadi la poesia "ëd tuti ij dì" (ma nen certament banal): "Èdcò a Turin, vigilia 'd San Bastian, / dëstin dij cisi a l'era d'andé a meuj, / për esse cusinà a l'indoman / da nòstra mama, për la gòj dij fieuj" (*Ij cisi*). A ven an ment Sinisgalli, e soa *Uno spicchio di pera*: "Raramente mia madre / butta-via via una pera fradicia. /

Riusciva sempre col suo coltelluccio / che aveva la punta ricurva / e serviva a scappucciare le orecchiette / a salvarne almeno uno spicchio".

A-i é l'amicissia: "E a l'ombra dla ca / soma stait a parlé / 'd còse pian-e e

genite" (*Mi i l'hai un pais*). Miraco l'*ubi sunt*, ma nen mach, perchè ël ton ëd l'autor a l'é sempj pasi, partecipà ma tranquil, malincònich e elegiach ant l'istess temp.

L'euvera a l'é arricchia dai disegn ëd l'autor, che a ilustro moment e pèrsonagi ëd Montaud e che a gionto d'emoission a le paròle.

I l'hai dit an prinsipi che cost a l'é l'ùltim liber; ma i gionto volenté un *për adess*, perchè i l'hai vist pòche pèrson-e ëd novant'ani con tanta veuja ëd dì ëd còse coma cost poeta piemontèis. E donca i spetoma prest, monsù Barberis, d'àutr da chiel.

Gianni Davico

Aldo Barberis, *Colin-e astesan-e d'antan. Arcòrd ëd vita Montaudèisa. Conte 'n vers e 'n rima*, Turin, Ca dë Studi Piemontèis, 2004, 69 pp., 6 euro.

Tesi & testi

un mond ëd paròle

Tradussion técniche e legaj

via Guastalla 17, 10124 Turin tel. (+39) 011 83.52.62 www.tesietesti.it

DA RAFFAELLO A GOYA

A l'é giamai ràir trové a Turin na colession ëd quàder për da bon vajant come cola esponù a Palass Bricheras (*Da Raffaello a Goya*: 1 d'otober 2004/23 ëd gené 2005), soagnà da Vittorio Sgarbi, da Vilmós Tatrai - conservador dël Musé ëd Bele Art ëd Budapest, da andova a ven-o le pitùre - e da Daniela Magnetti. A-i é ëd nòm dij pì vajant: Raffaello, Tintoretto, Bellini, Veronesi, Dürer, Van Dyck, El Greco. La técnica sovran-a a testimònia la bravura che as oten mach con vaire agn ëd travaj costant: Grosso a disìa, quand a mostrava a l'Academia ëd Turin, che a-i andasìa neuv agn prima che në scolè a amprenèissa la técnica për fé un ritrat dal ver, e peui, se a l'avèissa avù j'ale, a l'avrìa volà. Ij quàder a son stàit esponù për géner, parèj ij visitador a peulo fesse ël concet dla manera ëd come ël gust, la mòda e l'esigensa ëd chi a comissionava a cambio ant ël temp. Ij ritrat ufissiaj ëd comandant, ëd governant, ëd madame, destinà a pòst pùblich a speciavo squasi mai la pèrsonalità dël figurà, ma ël ròl che a esercitava ant la società. Ël visagi a l'é frèid e frem, a deuv nen manifesté ëd sentiment (che as varda për esempi Bronzino: *Ritrat ëd fomna*); al contrari la muda, le giòje, j'ornament pompos a son piturà con soen ostentà për buté an evidensa la posission social, le qualità moraj e inteletuaj (che as varda: de Chapaigne: *Ritrat ëd Groulart*). Pì davzin a noi a son ij ritrat d'artisan (coma: Dosso Dossi: *Ritrat ëd mercant*), ëd pitor (tan-me j'autoritrat d'Adler, d'Auerbach, ëd van

Meytens), ëd famije (parèj ëd van Dyk: *Ritrat dè spos*), e ëdcò ij quàder ëd manera ëd bele fije (për esempi Longhi fieul: *La Violètta*; Cerutti: *Tòta*; Sebastiano del Piombo: *Ritrat ëd fija*), destinà a soagné le residence privà: euvre frësche, che noi i s'ancantoma a vardé. L'alegorie (com Le Brun: *Luis XIV a diciara guèra a l'Olanda*; Fouché: *Ritrat ëd fomna con l'aspet ëd Pomon-a*) an lasso anvece indiferent, fòrse perchè i soma strach ëd tute j'alegorie dla Contra-reforma e dël Baròch. Senza podèj fèrmesse dzora minca quàder an ven da fé na considerassion. An general j'œuvre d'influss italian a son diferente da cole nòrdiche për na carateristica che a podria confermé l'idea romàntica dl'anima dël pòpol. Ij ritrat d'influss italian a l'han la tendensa a esse àulich, ël visagi a l'é idealisà e clàssich e la pèrson-a a ven dòp ël géner (vardé Raffaello: *Ritrat ëd giovo*; Veronese: *Ritrat d'òmo*; Tiziano: *Èl doge Marcantonio Trevisani*; Moroni: *Ritrat ëd Giacomo Contarini*). Nopà ij pitor dël Nòrd a rapresento la pèrson-a con soe pì cite minussie,

pluch, poret, vèrrue, cit difet che a fan la person-a n'esse ùnich e nen ripetibil (vardé Dürer: *Ritrat d'òmo*; Seybold: *Autoritrat da giovo e da vej*). Nen për gnente la Reforma Protestant a l'é s-ciopà ant ël Nòrd: Nosgnor a parla al sìn-gol e a l'ha nen dabzògn ëd na Cesa con tuti sò prèive. An Italia ël Crist a l'é sempe rafigurà an manera idealisà. Nopà ant ij pais dël Nòrd ël Crist a smija un campagnin o un paisan. Un cas a part a l'é lè studi

**Ij ritrat ufissiaj a speciavo
squasi mai la pèrsonalità dël
figurà, ma ël ròl che a esercitava**

ëd testa d'òm (*San Giaco*) dël Greco: la manera a l'é ràpida (*Tiziano docet!*), le mace a modelo e a disegno, a descrivero nen ma arciamo, ij color a son nen naturaj. Ël sentiment religios manifestà an pòrta a la sorgiss bisantin-a del Greco: la bigieuja a l'é nen còsa mòrta, ma n'èspedient për rivé a la contemplassion dlè Spìrit. Travers la bigieuja lè Spìrit as manifesta a noi, e l'œvra d'art a l'é ël pont ëd contat antra lè Spìrit e la materia. Contut le mistà a son fèrme, ël fond òr a l'é la lus dël Cel, la realtà spìritual a cambia mai. Nopà San Giaco a l'é tormentà, a l'ha patì la tragedia d'esse òm. Ël quàder an parla perchè a l'é modern: la soferensa a l'é nen un crij espessionista, ma la manera për rivé a la trassendensa. An contempland la soferensa trasfigurà as riva a un sentiment ancreus ëd compassion. Sì l'art a l'é nen n'ornura, ma na manera për rivé al Divin.

Genio Gabanin

**El Greco: èstudi
ëd na testa viril, 1585,
catàlogh Electa**

CICOLATA E CICOLATÉ

Tradission, atension ant la sernia dle materie prime, veuja ëd fé sempe quaicòs ëd neuve e la qualità coma grand obietiv final: costessi a son le régoles che a giuto ij pì grand produtor ëd cicolata dël Piemont a rapresenté l'ecelensa ant ël senari mondial. A l'é bastà un viagi për grande asiende - o bele mach cite bòite artisan-e - per capì che costa superiorità a ven fòra mach da na s-ceta passion për ël mestè.

Quand as parla ëd cicolata an Piemont a venta parlé për fòrsa ëd **Peyrano** (avenù a Moncalé 47 a Turin). L'asienda artisan-a da doi secoj a fa ëd cicolatin d'auta qualità e a l'é passà a la stòria an fasand ël famos "Alpin" (un cicolatin ripien ëd branda), ma a l'ha sempe butà un euj a le novità che tant a piaso ai client. An costi mèis për esempi la gran novità ëd Peyrano a son le "perle d'Ocumare" (na rassa ëd cacò dël Venessuela), che a son faite da un granin ëd cacò tut coatà da na cuvertura ëd cicolata.

N'autr tòch ëd la memòria stò-

rica dël cicolat piemontèis a l'é **Calcagno** (contrà Bersezio 5 a Turin). Trames d'autre galupariè, a smon al pùblich ëd taulètte ëd fondant a l'assens. Calcagno, coma tute le asiende che a fan cicolata, a travaja dzoratut an invern e ant la prima an fasand ëdcò caramele e bombon che as vendò bin a

Le giojere galupe dij cicolaté subalpin (Riccardi, Cherasch)

le asiende che a na fan cadò a sò travajeur për le feste.

A l'é stait un sìmbol për tuti ij giovo ëd tante generassion piemontèise: ël "cri-cri", na ninsòla coatà ëd cicolata e ëd fèrvaje ëd sùcher. Al di d'ancheuj, coma ant ij ultim quar-

ant an, a l'é **Piemont Cioccolato** (contrà Grand Paradis 16/23 a Turin) che a lo produv. Èl "cri-cri" a l'ha avù tant sucess antre le masnà che fin-a al 1996 l'asienda a l'era concentrà ansima costa

produccion. Mach apress Piemont Cioccolato a l'ha ancaminà a fé ëdcò caramele e bombon, an dovrand gnun-a machina - mach cola che a fa ij pachet.

Cola dla cooperativa **SPES** (contrà Saorgio 139/B a Turin) a l'é na situassion speciala: da na banda a dà da travajé a ëd pèrson-e con ëd problema d'integrassion, da l'autra a sosten con sò profit vaire proget ëd dèsanvlòp ant le ìsole ëd Cap Verd. Sò prodòt ëd cicolaté e ëd pastissé a son vendù ëdcò a Roma, Fiorenza e Venessia.

N'autr bel esempi ëd binòmi cicola-

teìa/pastissarià a Turin as treuva an contrà Màrtir ëd la Libertà 4 bis: **Medico**, local stòrich ëd Borgh Pò. Soa atività a l'é ancaminà ant ël 1918 con la produccion ëd gelato. Peuj a l'é vnù cicolaté e pastissé e ancheuj a fa ëdcò cite pizze e salatin, e fin-a ël *catering*, un serviss a ca për le feste e le ocasion speciaj.

Për finì a venta andé a Cherasch andova, ant ël 2002, **Mauro Riccardi** a l'ha duvertà an contrà Marconi 24 un laboratòri. A l'ha sernù ëd fé na produccion d'òut livel e ëd dovré materie prime ëd qualità garantìa: cacò che a ven dai pì bon arcòlt african e sudamerican, spessie, ninsòle e vin piemontèis. Ansema ai giandojòt (tradissionaj, pien o con ëd fèrvaje ëd fave ëd cacò) a-i é ëdcò ëd cicolatin con ël zènzere e coj ëd la bon-a neut con tijeul o valerian-a.

Tòjo Pegon

GRIVA

*Produzione tendaggi
per arredamento*

Griva Spa

Strada Chieri 91, 10020 Andezeno (To)

tel. +39.011.9439411

fax +39.011.9434420

www.grivaonline.com

info@grivaonline.com

ROBERTO BALOCCO: SÒ PRIM 40 AGN

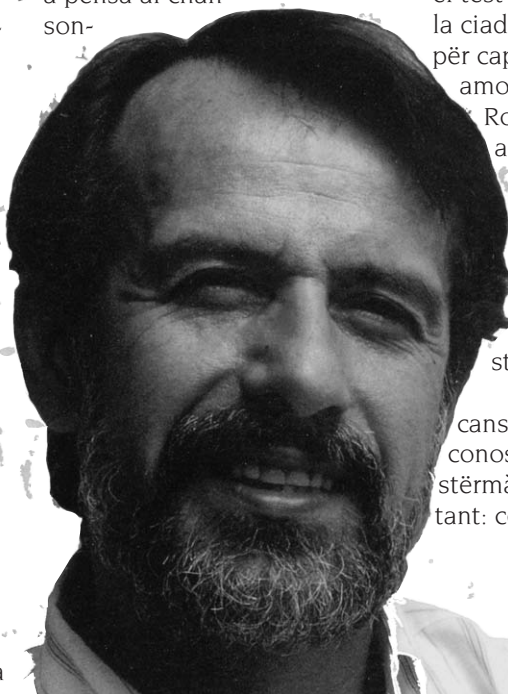
Che ani j'ani '60! Daspèrtut as sentia la veuja ëd cambié ël mond. Ij giovo a nufiavo ant l'aria ij prim sentor ëd tut ël rabel che a sarìa s-ciodù ant ël '68. E peui la mùsica american-a, la motorisassion: tut a virava semper pì fòrt. Da gavé ël fià! Turin, coma tut ël mond, a vivìa coste emossion con la gòj dël "l'assesse andé". Belavans bele le tradission ëd la sità a-i ero an camin che as n'andasìo, aparentement senza ringret. Ma pròpi an coj ani, un grup ëd pèrson-e (capitanà dal giorno-lista Pierin Novelli e da l'impresari teatral Aldo Landi) as ciama-va coma fé për nen che la lenga piemontèisa, soe can-son, soe rèis a andèisso perdùe. A l'é për lòn che al 22 ëd fèrvé dël 1965, a 9 ore dla sèira, al Teatro Gobetti, pien coma n'euv, un fiolin ëd 23 ani a montava an sël palch e a tacava a canté: "Sì già tuti a lo san ch'i son n'artista / con la

Da cola prima vira dël 1965 as conto pì nen ij concert, ij disch e ij sucess

manoja an man i faso 'l pianista?" Col fiolin timid adess a va a festegé ij sò prim 40 ani ëd cariera: Roberto Balocco. Da cola prima vira as conto pì nen ij concert, ij disch e ij sucess. Quàich nùmer a peul dé na man a apresié sa figura tant importanta për nòsta cultura, nen mach musical: milen-e ëd vijà teatral, da sol o compagnà da na bela partìa d'artista: Silvana Lombardo e Luciano Sangiorgi dzortut, ma ëdcò vaire d'autri nòm avosà. E peui 15 LP antre ël 1965 e lè '77 (pì na fèrta d'antologie e disch *coletiv*). E ancora 6 CD, surti sota l'etichèta dla Libreria Piemontèisa ëd Turin,

che a l'han s-ciapà un silensi discografich (ma nen d'atività) durà na vinten-a d'ani.

Chi a conòss Roberto nen an manera aprofondìa, an general a pensa al chan-son-

Roberto Balocco, da chansonnier a filòlogh

nier dël *Tango dla sòma d'aj*, ëd *Neto Paracchi*, *La mia tòla* o *Lassela pa pì scapé*. An vrità con la colaborassion dël frèl Piergiorgio (regista ëd pratichament tuti sò spetacoj) sò travaj a l'é andàit motobin pì ancreus ant lè studi ëd nòsta gent e ëd nòsta cultura. Canson ëd denunsia sossial e politica com le famose *L'anvisabolon*, *Èl canarin* o *Bruta Vigliaca*, ma bele pòch conossùe come *Èl disperà*, *Col quaidun*, *A l'é nen dur?* E peui a-i é le macètte tan-me *Èl blagheur* che a dèspiego bin la vita turinèisa ëd coj ani quand fin-a la mala a l'avìa n'àutr deuit. Senza lassé fòra la bonaria ironìa vers ij comportament dij prim imigrà, ant le figure dël gadan Lo Cascio Carmelo o dël marsian, ancora ancheuj tra le canson pì apres-

sià ant le vijà. A-i é peui la part pì poética ëd Balocco, cola che a lo avzin-a al nivel dël Jacques Brel pì comivent, col ëd *Le plat pays*. A basta lese ël test ëd *Turin*, probabilment la ciadeuvra ëd sò repertòri, për capì soa sensibilità e sò amor për nòsta sità.

Roberto Balocco a l'ha arsèivù vaire premi a nivel nassional ma ëdcò internassional, con ëd *tournées* a l'èstrangé. A l'é dël 1974 soa partessipassion a *Canzonissima* e dël 1981 cola al prestigios *Premio Tenco*. Ma tacà a Balocco ëd le canson ëd la piòla, col pì conossù, a-i é ëdcò col pì stèrmà, ma miracò pì important: cola dl'arsercador senza

requie che a l'ha passà tuti costi ani a studié e a sèrché ëd fé arlive tute le canson pì antiche ëd nòsta tera. Ant j'ùltim ani, Balocco, dòp avèj arvisità le canson ëd la piòla, a l'ha sernù ëd dedichesse dzortut a costa atività. A l'é parèj che a fin 2002 a l'é surtiè *Cheur giojos ël cel l'agiuta*, për festegé ij 300 ani dla nàssita ëd Pare Ignassi Isler, sonà interament con un grup ëd musicista dl'Orchestra Sinfònica dla Rai - a dimostrassion che la mùsica piemontèisa a l'ha gnente d'invidiè a gnun-a àutra. Su costa linea Balocco a l'é an camin a pronté na dobia sorprèisa per ël 2005, dont i parleroma a sò temp. É, che ani costi 40 ani! Bon corage, Roberto.

Paolin Siròt

VERTURE: LA MÙSICA AS FÀ GENT

Mùsica, art, alegria: ëdcò sòn a l'é Piemont.

N'esempi a l'é l'associassion cultural piemontèisa *Verture* (www.verture.org), che a organisa na manifestassion che as ten tuti j'agn a parte dal 2003: ël *Festival internazionale di musica folk etnica*; e tante àutre bele ròbe.

Verture a l'é un bel nòm, tant për ancaminé. An piemontèis ëd la koiné a sarìa *overtura*, e an tute le manere a veul significhé un pont vers l'àutr

Verture, visadì un pont vers l'àutr da noi

da noi. L'idèja, për costi quatr mat (*absit iniuria verbo*, e ansi con ël mæssim rispet) che a dan sò temp e soa passion a j'àutri, a l'é cola ëd deurbse vers j'àutre colture, diverse ma che a l'han la midema volontà dè dzorvive e fesse conòsse, an portand an Alba lòn che ëd musicalment difèrent a esist ant ël mond. E a l'é pròpi la mùsica la liura: un teren comun che, con ij sò divers acsan, a peul unì le diversità. É, përchè *coltura*, ant ës cas sì, a veul dì an

particular la tradission musical popular. E ij tipo ëd mùsica tratà a son motobin numeros. A-i na j'é për tuti ij gust: a-i é, sì, la mùsica tradissionnal piemontèisa (balade e cant), ma ëd piemontèis a-i é cò ël *rock-folk*. A-i son le danse e ij cant ocitan, le mùsiche flamenche spagneule, e peui mùsica da l'Irlanda, dal Senegal, dal Sud Italia... E costi a son mach dj'esempi antre vaire.

Èl festival as ten ant na caria dè stòria, na cassin-a dël Singh-sent davsìn a Alba, an borgà Scaparon. I l'hai visitala un di, con la guida dij proprietari, Batista e soa fomna Alessandra, doe pèrson-e che

a smijo vnùe fòra da n'àutr temp: coragiose, con ël soris ëd chi a sa ëd vesse ant ël giust. E i nùmer, an efet, a-i dan rason: anviron doemila pèrson-e a l'han partessipà a le prime edission dël festival. A venta cò dì che ël festival a l'é mach la punta ëd diamant tra le atività d'associassion, che a organisa un mugg ëd ròba:

- cors ëd ri-dèscuverta (ò miraco mach pròpi *dèscuverta*) e promossion dle danse dla tradission popular;
- atività ëd sensibilissassion ant le scòle;
- colaborassion a la *Fiera del Tartufo* (ant na sèira màgica dl'otober passà *Verture* a l'ha portà vaire grup musicaj an Alba, a soné, canté e balé për le stra - visadì, la mùsica che as fà *gent*).

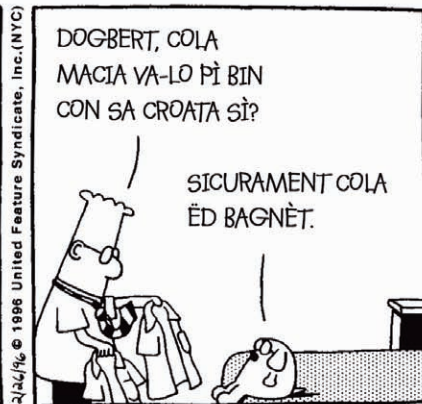
Visité sò sit, sèrché j'anformassion, telefoneje. E peui,

La mùsica: un teren comun che, con ij sò divers acsan, a peul unì le diversità

se i passe da Alba, andé a trovè costa gent, ciameje lòn che a fan, com che a lo fan, përchè a lo fan. I restreve nen deludù. E dèsmentié nen ëd partessipé al festival che a-i ven, saba 4 giugn 2005 - segnelo an agenda!

Gianni Davico

Dilbert - ëd Scott Adams

ABOMINÀBIL

Sa session d'“é!” a conten èd fait e d'informassion vèj e interessant, ma nen indispensabil pèr la vita èd tuti ij di. Giusta lòn ch'a-i va da lese quand che i seve setà ant èl bagn.

A-j diso parèj

Abominàbil Òm èd Fiòca a l'é franch un bel nòm, ma a veul di nen d'autr tut: as trata d'un boro èd tradussion. An 1921 èl leutenant-colonel Charles Kenneth Howard-Bury a rampignava ant l'Himalaya quand che a l'ha s-ciairà da leugn vaire “forme scure” ch'a bogiavo ans na fiochera dzora a andova a l'era soa spedission. Howard-Bury a pensava che a fusso èd gròss luv gris; ij Sherpa èd la spedission a-j disio *Meto-Kangmi*, visadì “creature èd la fiòca”, un nòm dovrà pèr vaire sòrt d'animaj bin conossù che a l'avrìo podù lassé j'istesse marche. Ant ij vaire passage fin-a Londra, èl rapòrt èd l'incident a l'é stait stravirà, e *Meto-Kangmi* a l'é vnù *Metch-Hangmi*, visadì “abominàbil òm èd fiòca”. D'articoj ansima l'òm èd fiòca a l'han ancaminà a seurte ant ij giornaj, an trasformand un misteri local ant na question dont tut èl mond a parlava.

Le prime marche

Ant èl 1889 èl magior L.A. Waddell, n'esplorador anglèis, a l'é finì ansima un senté èd gròsse marche ant la fiòca, an camin che a l'era d'esploré na montagna èd sinch mila méter ant l'Himalaya. Soe guide a l'han dije ch'a l'ero dèl *Yeti*, na bestia ferosa che a smija na sumia e che a mangia j'òm. Dèl 1951 na mota èd giornalista a spetava Eric Shipton, un rampigneur britànich, an ruvand a Londra da na spedission ant la region dèl Mont Everest. Èd fòto che a l'avija

pijà an sèl giassé dèl Menlung a l'avio cissà èl pùblich mondial. A mostravo èd gròsse pianà ant la fiòca, 45 centim èd longh e 33 centim èd largh, che a smijavo esse èd na bestia a doe piòte bin pi gròssa che un òm.

Osservassion russe

An 1958 èl Dotor Alexander Pronin èd l'Università èd Leningrad a fasia savèj d'avèj vogù na creatura che a smijava un pòch n'òm ant le montagne dèl Pamir soviétich; doi vire an doi di. Tranta agn pi tard giust, l'agenzia dè stampa TASS a informava che d'arsercador a l'ero ruvà a des méter da l'abominàbil ant èl Pamir soviétich.

Spedission Hillary

A la fin èd j'agn '60 Sir Edmund Hillary, èl prim a monté an sla sima èd l'Everest, a l'é tornà ant l'Himalaya pèr studié la fisiologia èd l'òm a d'auture estreme. Ruvà an sèl teren, èdcò chiel a l'ha trovà èd marche èd *Yeti*. Belavans as tratava èd pianà èd... volp: scaudà dal sol, la fiòca a randa a slovava, an dasand l'impression che as trateissa èd bestie bin pi gròsse. Pi anans Hillary a l'ha trovà ant un monasteri bodhist un tòch èd “Scalp èd *Yeti*” che l'analisi a l'ha mostrà esse èd na bestia che a smija un boch e che a sè s-ciamma *serow*. Ant l'istessa manera, un tòch èd “plissa dèl *Yeti*” a l'ha peui mostrasse esse èd n'ors brun tibetan. Hillary a l'é tornà da l'Himalaya convinciù che èl *Yeti* a fussa nen d'autr che na legenda.

Spedission Slick

Dèl 1958 l'esplorador Tom Slick a l'ha visità èl monasteri èd Pangboche an Nepal e

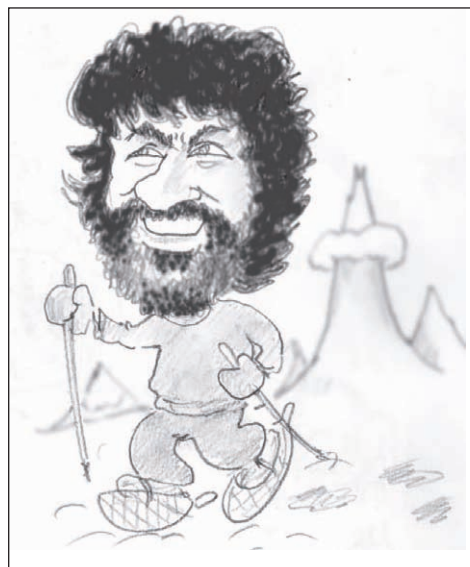
L'òm èd la fiòca, èd Gianni Soria

fotografà na gròssa man passaroja conservà an bele là. N'ann pi tard èl dil gròss è d'autre tòch èd la man a son stait contrabandà fòra dèl pais. Èl Dotor Osman Hill èd la *London Zoological Society* che a l'ha esa-minaje a l'ha mostrà che la pel a l'é nen èd n'òm e gnanca d'un primat conossù. Soa convinsion a l'é che as trateissa d'un Neanderthal. An 1991 èl program *Unsolved Mysteries* a la television american-a a l'ha fait analisé èd tòch èd la man da un laboratòri èd Los Angeles. Èl resultat a l'é che as trata nen èd n'òm, ma èd quaicòs davzin a n'òm. An Magg 1991 èd làder a l'han portà via dal monasteri èd Pangboche un cran èd *Yeti* e lòn che a restava èd la man. Èl monasteri a l'é brusà èd pianta quaicò mèis apress. Coinsidensa? Complèt? Al di d'ancheuj a-i è gnun-a preuva, ma a-i é chi a pensa che a sia mach na question èd temp.

Gavà da *Uncle John's Great Big Bathroom Reader* dèl *Bathroom Readers Institute*. © 1998 èd *Bathroom Readers' Press*.

www.bathroomreader.com.

Reprodùv con soa permission. I peule trové tuti ij liber èd *Barba John* an anglèis sota <http://www.internetbookshop.it>

Tant pèr cangé: la grafia

I l'hai da feve na critica costruttiva. Rësguard a la dëscussion sla grafia piemontèisa i penso modestament che voi d'“é!”, i seve ‘ncamin a pijé ‘n bàilo an creand, antant ch’i veule semplifiché, n’àutra grafia ‘ncora ‘n pì. Parèj as fa mach ëd confusion, ël piemontèis a l'é na lenga e a vanta studiela, com a së studia l'anglèis, a l'é nen lògich pensé ‘d pieghela a nòst piassi. Iv ciamo ‘d publiché mia litra e s’a l'é nen tròp disturb ëd respeté la grafia.

Luis Felissian

Càra redassìon ed “é!”,

a ve scriv perchè a voràva di la mia, anche se el me gidisse pòch o cònta, ans la deschiassìon “An sla forma e el contnù d'“é!””. Ant si di a j'heu elsi diversi giornàl piemontèis come el vòstr e a sòn stipime ed avej trovà acsè tante deschiassìon ans la parlà piemontèisa: chi che o tira per la gramatica stòrica, chi per cola anternassionala, chi che o veu che tucc i scrivo ant la coiné, chi che o veu mantene el tradissìon e el parlàde locàl, chi che se o podèissa o i farissa spari e... via fòrt. Sè, a l'è giust descute e... come che os dis “fin che os pàrta o j'è vita”. Se el piemontèis o fa descute e tant parlè, o veu di che o sta a cheur a tanta a gent e cost a l'è in bèin! Ma a l'è in gròss esbaliò fissèse ansuma a ròbe che, anvece ed portè neuv scitor, secònda a me, ij fan scapè i pòich che o j'è ancora ‘rmanije! Còn coste paròle a veuj nent di che o vanta lassé perde la gramatica ma che o vanta esse pi desponibil a serchè ed capì ijacc e perchè che i la penso an na certa manera e nent fè edmache ed la polemica inutila e del critiche dure che i peuro ofende [...], creanda acsè gròsse roture tra noi che, za a soma pòiche e s'as foma ancora la guèra a l'è finija.

Fanda acsè anvece ed mantnìje, come che tucc i diso ed vorej fè, se nòstre rèis a finioma ed massèje còn la nòstra ignoransa. Anlora, se a voroma verament acsè tanta bèin al nòstr Piemònt, amparoma a respetèsse, a vorèisse bèin, a ijtèsse, a parlè senza risè e quande che na persòn-na la sbaliya na regola, o a la sa nent, risommie nent, mostrommie, sercanda ed feje capì.

Chi che o scriv o veu nent fè voghe ch'o èisa na gramatica o l'àtra senza fè eror, ma o veu dine chicòs, mandène in messàge, dène chicòs di sò sentiment e ed la sò vita, ma se noi es sentiment a ij lo massoma per beichè la gramatica o va a finì che sa persòn-na la scriverrà pè per pau ‘d esbaliè. Amprendoma a bèichè ant el cheur ed na persòn-na pruma ed deje in vot e a sòn sicura che fanda acsè anlora sè che a

foma del bèin al nòstr càr Piemònt!

Clara Nervi

P.S. A voràva ringrassiè monsù Mauro Tosco che ant l'ultim numer o l'ha mostràme a “vive” el giornàl e adèss a riess pi nent a tachè a lese in libr o qualòunque ròba se pruma a i dagh nent ina “nufià”!

Cara Madamin Nervi,

i pensoma che mach na koiné ël pì possibil spantià a peula salvé nòstra lenga, ma i pensoma ëdcò che na lenga regional unificà a sia nen contra ij dialèt locaj, pèr che l'un-a e j'autre as dòvro ant ëd contest diferent. An adressandse a un pùblich regional, soa litra a l'avrà dovù logicament esse ant la koiné. I l'oma dessidù ëd lassela com a l'ha scrivula pèr che sò apel contra localism e anvidie a l'ha ancor pì ëd fòrsa quand che a felo a l'é nen un “turinèis”, ma quaidun che, ansema nòstra lenga regional a l'ha ëdcò na parlada dël cheur da cudì. Continué a nufiene!

SCOTÉ (E AMPRENDE) ÈL PIEMONTÈIS A LA RADIO

A l'é anandiasse la tersa edissìon dël Cors base ëd lenga piemontèisa pèr ël Bass Piemont via radio, dedicà a le prime testimonianse ëd literatura an piemontèis, dai *Sermon Subalpin* a le farse contnùe ant l'*Opera Jocunda*, scrivù dël '500 da l'astzan Gioann Giòrs Alion.

Èl cors, ‘me al sòlit conduvù e scrivù da chi a scriv, a s'artìcola an 20 pontà da pì o men 15' l'un-a e a ven trasmèttù da Radio Gamma Lissandria FM 89,9, Radio Asti FM 98,5 e Radio Piemonte Sound Coni FM 101,4. Ansima a Radio Gamma a l'é già an onda tuti ij giòbia a mes bòt; pèr ij di e j'orari ëd trasmissione an s'jàutre radio a bzògna ciamé le redassìon respetive.

An tuti ij cas, ognidun a peul scoté ël cors via Internet cole-gandse al sit www.radiogammaalessandria.it. As peul ëdcò, tan'me ant j'edissìon passà, telefoné an radio pèr ciamé a gràtis le dispense dël cors.

Bon divertiment.

Sergi Garuss

ERRATA CORRIGE

Ant l'artìcol “Su ël tendon!” a pàgina 20 dël n. 4 a-i era nen l'informassìon che jè spetacoj dël Circol Coltural Langa Astesan-a as tnràn al teater ëd la comun-a dël Monasté (Monastero Bormida). I ciamoma scusa ai letor e a l'organissassìon.

CON L'ANDI ÈD TURIN 2006

An gené 2004 la Comun-a ëd Turin a l'ha mandà ai Turinèis a l'èstrangé un calendari con ij disegñ ëd ciadeuvre d'architettura da realisé an sità pèr ij Giuegh Olìmpich dël 2006. N'ann pì tard *é!* a campa n'euja pèr vèdde anté che a son ij cantié dij proget dël calendari

ÈL PROGET

Palasport Olìmpich

Proget: Arata Isozaki, Pier Paolo Maggiora (ARCHA) e ARUP pèr Agenzia Torino 2006

But: Hockey an sla giassa. Dòp dij Giuegh Olìmpich a sarà dovrà pèr manifestassion dè spòrt, concert, randevò e spetacoj

Localisassion: tacà a lè Stadi Comunal
Capassità: 12.500 pòst

ANCHEUJ

ÈL PROGET

Senter Cultural ëd la Sità ëd Turin

Proget: Mario Bellini

But: Biblioteca Sentral ëd la Sità ëd Turin; sala teàter

Localisassion: v. Borsellino - Spina Centrale 2

Capassità: 1 milion ëd volum. Teàter: 1.500 pòst apopré

ANCHEUJ

sorgiss: Comun-a ëd Turin

sorgiss: Vera Bertolino

Quagliotti

dal 1933

biancheria per la casa

Vincenzo Quagliotti e Figli S.p.a.
Strada Cambiano 58, 10023 Chieri
tel. 011 941 37 20 fax 011 947 15 63
www.quagliotti.it info@quagliotti.it

Parla com ch'it mangi...

...beiv com ch'it parli

Viv com chi ch'at pias

PRODÒT AGRÌCOJ **SCAPARON** MARCA DEPOSITÀ

CASA SCAPARONE AZIENDA AGRICOLA

Borgà Scaparon, 8 - 12051 Alba

Produtor ëd vin d'Alba, formagg ëd crava e fèja, marmlade e compòste. Cavagnin ëd galuparie tradissionaj fàite an ca. Spedission.

Òsto. Agriturism. Stansie per sté an campagna.

Tel. 0173 339.46 - www.scaparon.it

e-mail: informassion@scaparon.it